

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

NUTARIMAS

**DĒL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO KAI KURIŲ
NUOSTATŲ, SUSIJUSIŲ SU BAUDŽIAMĄJA ATSAKOMYBE UŽ GENOCIDĄ,
ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI**

2014 m. kovo 18 d. Nr. KT11-N4/2014

Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės, Prano Kuconio, Gedimino Mesonio, Vyto Miliaus, Egidijaus Šileikio, Algirdo Taminsko, Romualdo Kęstučio Urbaičio, Dainiaus Žalimo,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53¹ straipsniais, Teismo posėdyje 2014 m. vasario 27 d. rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012 pagal:

1) pareiškėjos – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymą (Nr. 1B-37/2011) ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis, 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas, 99 straipsnis neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 straipsniui, 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui ir šio kodekso 99 straipsnis – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnio 1 daliai, 138 straipsnio 3 daliai;

2) pareiškėjo – Panevėžio apygardos teismo prašymą (Nr. 1B-49/2011) ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis, 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas ir 99 straipsnis pagal turinį ir reguliavimo apimtį neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui;

3) pareiškėjo – Panevėžio apygardos teismo prašymą (Nr. 1B-52/2011) ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis, 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas, 99 straipsnis pagal turinį ir reguliavimo apimtį neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui;

4) pareiškėjo – Lietuvos apeliacinio teismo prašymą (Nr. 1B-58/2011) ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis, 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas, 99 straipsnis pagal turinį ir reguliavimo apimtį neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui;

5) pareiškėjo – Lietuvos apeliacinio teismo prašymą (Nr. 1B-16/2012) ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis, 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas, 99 straipsnis pagal turinį ir reguliavimo apimtį neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui;

6) pareiškėjo – Kauno apygardos teismo prašymą (Nr. 1B-40/2012) ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis, 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas, 99 straipsnis pagal turinį ir reguliavimo apimtį neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 13 d. sprendimu šie prašymai sujungti į vieną bylą ir jai suteiktas numeris 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Pareiškėjų – Seimo narių grupės, Panevėžio apygardos, Lietuvos apeliacinio ir Kauno apygardos teismų prašymai grindžiami šiais argumentais.

1. Baudžiamoji atsakomybė už genocido nusikaltimą numatyta ir Lietuvos Respublikos, ir tarptautinės teisės normose. Baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) 99 straipsnyje įtvirtinta platesnė genocido nusikaltimo sudėtis nei atsakomybę už šį nusikaltimą numatančiose tarptautinės teisės normose, t. y. 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį (toliau – ir Konvencija prieš genocidą) bei 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje priimtame Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statute (toliau – ir Romos statutai): pagal tarptautinės teisės normas genocidu laikomi tik veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, o pagal BK 99 straipsnį genocidu taip pat laikomos veikos, kuriomis siekiama sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei. BK 3 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad atsakomybę už genocidą nustatančios teisės normos turi grįžtamąją galią, o BK 95 straipsnio 8 dalies 1 punkte nustatyta, kad genocido nusikaltimui netaikoma senatis (anksčiau ši nuostata buvo įtvirtinta BK 95 straipsnio 5 dalies 1 punkte, kurį ginčija pareiškėjas – Lietuvos apeliacinis teismas (prašymas Nr. 1B-16/2012)). Taigi baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią ir senatis nėra taikoma ne tik tarptautinėje teisėje kaip genocidas kvalifikuojamiems veiksams prieš visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei, bet ir tik nacionalinėje teisėje kaip genocidas kvalifikuojamiems veiksams prieš socialinę ar politinę grupę, kurie tarptautinės teisės požiūriu nebuvo ir nėra laikomi genocidu.

2. Pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. BK 99 straipsnyje nustačius platesnę genocido nusikaltimo sudėtį, nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų, o tai reiškia, kad nesilaikyta Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies nuostatų. Be to, pareiškėja – Seimo narių grupė pažymi, kad tokiu teisiniu reguliavimu nesilaikoma ir Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies, pagal kurią Lietuvos Respublika privalo laikytis visų tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė ji yra, reikalavimų (*pacta sunt servanda*).

Pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, kurios dalyvė yra Lietuvos Respublika, 7 straipsnio nuostatas asmenį teisti ir bausti galima tik už tokius veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu buvo laikomi nusikaltimu pagal visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus. Prieš socialines ar politines grupes nukreipti veiksmai, kurie pagal BK 99 straipsnį laikomi genocidu, jų padarymo metu tarptautinės bendrijos nebuvo pripažinti nusikaltimu (pareiškėjų – Lietuvos apeliacinio, Panevėžio ir Kauno apygardų teismų nagrinėjamosse baudžiamosiose bylose kaltinamieji kaltinami 1951–1965 m. Lietuvoje vykdę genocidą, nukreiptą prieš politinę grupę – ginkluoto pasipriešinimo prieš sovietinę okupaciją dalyvius), taigi už juos bausti taikant grįžtamąją įstatymo galią negalima.

3. Senaties institutas yra tiesiogiai susijęs su asmens teise į tinkamą ir teisingą teismo procesą, garantuojamą Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje. Netaikant senaties instituto kai kuriems nusikaltimams, asmeniui neužtikrinama teisė į teisingą teismą, taip pat į tai, kad jo bylą per protingą laiką lygybės ir viešumo sąlygomis išnagrinės pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Senaties instituto netaikant kitiems nei labai sunkiems, visą tarptautinę bendriją verčiantiems susirūpinti nusikaltimams, yra pažeidžiami teisinio tikrumo, teisinio aiškumo principai. Taigi ginčijamos nuostatos, kuriose numatyta, kad išplėstai genocido sudėčiai (BK 99 straipsnis) netaikoma senatis (BK 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas) ir netaikomas principas, kad įstatymas neturi grįžtamosios galios (BK 3 straipsnio 3 dalis), prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

4. Pagal Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalį bausmė gali būti skiriama ir taikoma tik remiantis įstatymu. Įstatymai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už padarytus nusikaltimus, turi būti aiškūs, formuluojami nedviprasmiškai. To reikalaujama ir pagal konstitucinį teisinės valstybės principą. Kai norminiai teisės aktai nenustato aiškios tvarkos, suteikiančios galimybę teisiųjų santykių subjektams aiškiai suvokti savo teises ir pareigas, atsakomybė negali būti taikoma. Todėl įstatymų leidėjas, nacionalinės teisės aktuose nustatęs kitokią (platesnę) genocido nusikaltimo sudėtį nei nustatytoji tarptautinėse sutartyse, kurios Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje turi įstatymo galią, taip pat įtvirtinęs atitinkamus atsakomybę už genocidą nustatančių nacionalinių nuostatų taikymo aspektus (t. y. netaikoma senatis ir normos turi grįžtamąją galią), sudarė prielaidas atsirasti tokioms situacijoms, kai nėra aišku, kada turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už genocidą, taigi nesilaikė Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo.

5. Pareiškėja – Seimo narių grupė pažymi ir tai, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu pažeidžiama Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis, pagal kurią Konstitucija yra vientisas aktas. Visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą, taigi ir baudžiamosios teisės norminiai aktai turi sudaryti darnią sistemą, neprieštarauti vienas kitam. Todėl toks teisinis reguliavimas, koks yra įtvirtintas BK 99 straipsnyje, 3 straipsnio 3 dalyje, 95 straipsnio 8 dalies 1 punkte, kadangi skiriasi nuo tarptautinėse sutartyse, kurios yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, įtvirtinto teisinio reguliavimo, prieštarauja Konstitucijos 6 straipsnio 1 daliai.

II

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gauti suinteresuoto asmens – Seimo atstovo Seimo nario Pauliaus Saudargo rašytiniai paaiškinimai, kuriuose teigiama, kad šioje byloje ginčijamos BK nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Seimo atstovo pozicija grindžiama šiais argumentais.

1. 1998 m. balandžio 21 d. priimto įstatymo, kuriuo buvo pakeistas 1961 m. Baudžiamasis kodeksas, projekto Nr. P-759 aiškinamajame rašte teigiama, kad išplėtus genocido sąvoką – apėmus politines grupes būtų išspręstas klausimas dėl asmenų, vykdžiusių Lietuvos gyventojų masines represijas nacistinei Vokietijai ir SSRS okupavus ir aneksavus Lietuvą, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn. Taigi genocido sąvokos požymių išplėtimas yra pateisinamas ir reikalingas, nes tarptautinėje teisėje įtvirtinta genocido sąvoka apsiriboja tik keturiais grupės požymiais (nacionaliniais, etniniais, rasiniais ir religiniais) ir Lietuvos gyventojų masiniam naikinimui sunkiai pritaikoma. Išplėtus genocido sąvokos požymius būtų galima išspręsti kai kuriuos sudėtingus genocido nusikaltimo kvalifikavimo atvejus.

2. Baudžiamosios teisės literatūroje teigiama, kad konvencinės (t. y. Konvencijoje prieš genocidą įtvirtintos) genocido sudėties papildymas socialinės ir politinės grupių požymiais yra pagrįstas, atspindintis realybę. Būta nemažai genocido aktų ne tik nacionaliniu, etniniu, rasiniu, religiniu pagrindu, bet ir dėl politinių priežasčių, o neapykantos, smurto, susidorojimo objektu gali būti ir atskiros socialinės grupės. Iš esmės analogiškais požymiais genocido sudėtį, numatytą Konvencijoje prieš genocidą, savo nacionaliniuose įstatymuose papildė ir kai kurios Europos valstybės, kaip antai Latvija (pažymėtina, kad 2013 m. iš Latvijos baudžiamajame kodekse suformuluoto genocido nusikaltimo apibrėžimo buvo išbrauktos politinės ir socialinės grupės), Lenkija, Prancūzija. Platesnis nei minėtoje konvencijoje genocido apibrėžimas randamas ir kituose tarptautiniuose dokumentuose (pvz., Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai statute (toliau – Ruandos tribunolo statutas), Romos statute). Istoriskai ir konvencinis genocido apibrėžimas galėjo būti platesnis, tačiau iš galutinio Konvencijos prieš genocidą projekto teksto buvo išbrauktas „politinės grupės“ požymis. Be kita ko, 2000 m. Vilniuje vykęs tarptautinis kongresas „Komunizmo nusikaltimų įvertinimas“ priėmė rezoliuciją, kurioje pasiūlė plėsti genocido sampratą būtent įtraukiant papildomas grupes.

3. Tarptautinės baudžiamosios teisės ekspertai teigia, kad Lietuvoje genocido apibrėžimo papildymą dviem grupėmis lėmė keletas priežasčių: 1) problemos kvalifikuojant sovietinio režimo

nusikaltimus, kadangi šiuo atveju sunku remtis Konvencijoje prieš genocidą pateiktu genocido apibrėžimu; 2) kitų valstybių tendencijos plėsti genocido sampratą nacionalinėse teisės sistemose; 3) nusikaltimų žmoniškumui nepakankamas apibrėžtumas tarptautinėje teisėje ir „nepopuliarumas“ nacionalinėse teisės sistemose.

4. Net Konvencijoje prieš genocidą nurodytos grupės tarpusavyje nėra lengvai atskiriamos. Tarptautinėje praktikoje vertinant sovietinio režimo nusikaltimus kaip daugiausia nukreiptus prieš politines, socialines, ekonomines grupes (t. y. grupes, kurios pagal Konvencijoje prieš genocidą pateiktą genocido apibrėžimą nesaugomos) nepakankamai įvertinami sovietinio režimo politikos Baltijos valstybėse ir kai kuriuose kituose SSRS regionuose (pvz., Kaukaze) ypatumai. Istorijos šaltiniuose yra įrodymų, kad tam tikrais atvejais sovietinė sistema represijas vykdė prieš nacionalines grupes (tautas), kartu veikdama ir prieš socialines ar politines grupes. Todėl galima daryti prielaidą, kad genocido traktavimas pagal Lietuvos baudžiamuosius įstatymus gali būti aiškinamas ne kaip savarankiškų atskirų papildomų grupių, o kaip papildomų grupių, apibūdinančių Konvencijoje prieš genocidą numatytų grupių požymius, nustatymas.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

I

1. Šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjai ginčija kai kurių BK nuostatų, kuriose numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, atitiktį Konstitucijai, *inter alia* jos 135 straipsnio 1 daliai. Kaip 2014 m. sausio 24 d. nutarime pažymėjo Konstitucinis Teismas, pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. principas *pacta sunt servanda*, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prisiimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus.

Pažymėtina, kad konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti ir tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai.

Taigi nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste svarbu atskleisti visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, susijusių su tarptautiniais nusikaltimais, *inter alia* genocido nusikaltimu, turinį.

2. Pažymėtina, kad genocidą ir kitus tarptautinius nusikaltimus draudžiančios visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos yra *jus cogens* pobūdžio.

2.1. *Jus cogens* normų sąvoka įtvirtinta 1969 m. Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės (toliau – Vienos konvencija), kurią Lietuvos Respublika įsipareigojo gerbti ir vykdyti Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 29 d. pareiškimu „Dėl Lietuvos Respublikos įsipareigojimų, kylančių iš tarptautinių sutarčių diplomatinių ir konsulinių santykių srityse“ (ši konvencija Lietuvai įsigaliojo 1992 m. sausio 15 d.). Vienos konvencijos 53 straipsnyje „Sutartys, prieštaraujančios privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normoms (*jus cogens*)“

nustatyta: „Sutartis yra niekinė, jei jos sudarymo metu ji prieštarauja privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normoms. Šioje Konvencijoje privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normomis yra laikomos normos, kurias tarptautinė valstybių bendrija yra visa apimtimi priėmusi ir pripažinusi kaip normas, nuo kurių draudžiama nukrypti ir kurios gali būti keičiamos tik priimant kitą tokio pat pobūdžio bendrąją tarptautinės teisės normą.“

Pažymėtina, kad nors nei 1969 m. Vienos konvencijoje, nei kituose tarptautinės teisės aktuose nepateiktas *jus cogens* normų sąrašas, tačiau Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija 1966 m. parengtame Vienos konvencijos projekto 53 straipsnio komentare nurodė, jog svarstant galimybę į šio straipsnio tekstą įtraukti pavyzdinį akivaizdžių *jus cogens* normų sąrašą buvo siūloma nustatyti, kad niekinėmis laikytinos *inter alia* sutartys, kuriose numatytas neteisėtas jėgos panaudojimas pažeidžiant Jungtinių Tautų Chartijos principus, bet kokio kito akto, pripažįstamo nusikaltimu pagal tarptautinę teisę, vykdymas, taip pat sutartys, pagal kurias susitariama leisti arba vykdyti genocidą. Agresiją, genocidą kaip valstybės įsipareigojimo pagal imperatyviąją bendrosios tarptautinės teisės normą sunkaus pažeidimo pavyzdžius Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija nurodė 2001 m. parengtame Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto komentare.

2.2. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos aktuose taip pat pažymimas genocidą ir kitus tarptautinius nusikaltimus draudžiančių tarptautinės teisės normų universalumas ir imperatyvumas.

2.2.1. 1946 m. gruodžio 11 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 95 (I) dėl Niurnbergo tribunolo statute pripažintų tarptautinės teisės principų patvirtinimo, kurioje patvirtino tarptautinės teisės principus, pripažintus Tarptautinio karo tribunolo statute (toliau – Niurnbergo tribunolo statutą) ir nuosprendyje. Pažymėtina, kad šiame statute pirmą kartą buvo nustatyta tarptautinė baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus taikai, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui, o Tarptautiniam karo tribunolui (toliau – Niurnbergo tribunolui) pateiktame kaltinamajame akte pirmą kartą buvo paminėtas genocido terminas.

Šiame kontekste paminėtina, kad, remdamasis *inter alia* šia Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija, Niurnbergo principų universalumą pažymėjo ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, nurodęs, kad atsakomybės už nusikaltimus žmoniškumui taikymas negali būti apribotas tik tam tikrų valstybių piliečių ir tik veiksmy, įvykdytų Antrojo pasaulinio karo metu, atžvilgiu (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Kolk ir Kislyiy prieš Estiją*, 2006 m. sausio 24 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Penart prieš Estiją*).

2.2.2. 1946 m. gruodžio 11 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja rezoliucijoje Nr. 96 (I) dėl genocido nusikaltimo pažymėjo, kad genocidas yra ištisų žmonių grupių teisės į egzistavimą paneigimas, kaip nužudymas yra asmenų teisės į gyvybę paneigimas; toks teisės į egzistavimą paneigimas sukrečia žmonijos sąmonę, dėl jo žmonija patiria didelius praradimus netekdama šių žmonių grupių kultūrinio ir kitokio indėlio; genocidas prieštarauja moralinei teisei, Jungtinių Tautų dvasiai ir tikslams. Šioje rezoliucijoje Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja taip pat patvirtino, kad genocidas yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, kurį smerkia visas civilizuotas pasaulis.

2.3. Genocidą ir kitus tarptautinius nusikaltimus draudžiančių normų universalumas ir imperatyvumas pripažįstami ir Jungtinių Tautų Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikoje. Tarptautinis Teisingumo Teismas 1951 m. konsultacinėje išvadoje dėl išlygų, taikomų Konvencijai prieš genocidą (*Reservations to the Convention on Genocide, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1951, p. 15*), konstatavo, kad principai, kuriais grindžiama Konvencija prieš genocidą, civilizuotų tautų yra pripažinti įpareigojančiais valstybes net ir nesant jokių konvencinių įsipareigojimų. Tarptautinis Teisingumo Teismas 2006 m. vasario 3 d. sprendime byloje dėl ginkluotų veiksmų Kongo teritorijoje (*Kongo Demokratinė Respublika prieš Ruandą*) (*Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, p. 6*) konstatavo, kad genocidą draudžianti norma neabejotinai yra imperatyvi (*jus cogens*). Tai buvo pakartota 2007 m. vasario 26 d. sprendime byloje dėl Konvencijos prieš genocidą taikymo (*Bosnija ir Hercegovina prieš Serbiją ir Juodkalniją*) (*Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43*).

Iš Tarptautinio Teisingumo Teismo 2012 m. vasario 3 d. sprendimo byloje dėl valstybės jurisdikcinių imunitetų (*Vokietija prieš Italiją*) (*Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgment, I.C.J. Reports 2012, p. 99*) aišku, kad *jus cogens* pobūdžio normomis laikomos tarptautinės teisės normos, draudžiančios nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus.

2.4. Pažymėtina, kad ir Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Ruandai (toliau – Ruandos tribunolas) konstatavo, jog genocido draudimas yra tarptautinės paprotinės teisės dalis, *jus cogens* norma (*Prokuroras prieš Kayishema ir Ruzindana*, byla Nr. ICTR-95-1-T, 1999 m. gegužės 21 d. sprendimas).

3. Šiai konstitucinės justicijos bylai svarbu, kaip genocidas ir kiti tarptautiniai nusikaltimai apibrėžiami pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

3.1. Šiame kontekste pažymėtina, kad 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tribunolo statute genocido nusikaltimas nebuvo apibrėžtas; kaip minėta, šiame statute pirmą kartą buvo nustatyta tarptautinė baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus taikai, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui. Nusikaltimai taikai Niurnbergo tribunolo statute apibrėžti kaip agresyvaus karo arba karo pažeidžiant tarptautinius susitarimus planavimas, rengimasis karui, karo pradėjimas ar vedimas, taip pat dalyvavimas vykdant bendrą planą ar sąmokslą siekiant padaryti minėtas veikas; karo nusikaltimai apibrėžti kaip karo įstatymų ir papročių pažeidimai, tokie kaip žudymas, žiaurus elgesys ar deportacija vergiškiems darbams ar bet kokiam kitam tikslui civilių gyventojų okupuotoje teritorijoje ar už jos ribų, žudymas ar žiaurus elgesys su karo belaisviais ar asmenimis, esančiais jūroje, įkaitų žudymas, privačios ar viešos nuosavybės grobstymas, beprasmiškas miestų, miestelių ar kaimų griovimas ar niokojimas, nepateisinamas karine būtinybe; nusikaltimai žmoniškumui apibrėžti kaip civilių gyventojų žudymas, naikinimas, pavergimas, deportacija ir kitoks

nežmoniškas elgesys karo metu ar iki jo arba persekiojimas politiniu, rasiniu ar religiniu pagrindu darant bet kokią nusikaltimą, priklausantį Niurnbergo tribunolo jurisdikcijai, nesvarbu, ar pažeidžiant valstybės, kurioje jis buvo įvykdytas, nacionalinę teisę.

Minėta, kad Niurnbergo tribunolui pateiktame kaltinamajame akte pirmą kartą buvo paminėtas genocido terminas: *inter alia* buvo pažymėta, kad „kaltinamieji vykdė sąmoningą ir sistemingą genocidą, tai yra rasinių ir nacionalinių grupių naikinimą, nukreiptą prieš okupuotų teritorijų civilius gyventojus siekiant sunaikinti konkrečias žmonių rases ir klases bei nacionalines, rasines ar religines grupes, ypač žydus, lenkus, romus ir kitus“.

3.2. Minėta ir tai, kad Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliucijoje Nr. 96 (I) dėl genocido nusikaltimo pažymėta, jog genocidas yra ištisų žmonių grupių teisės į egzistavimą paneigimas, nusikaltimas pagal tarptautinę teisę. Šioje rezoliucijoje taip pat pažymėta, kad padaryta daug tokių genocido nusikaltimų, kai visiškai ar iš dalies buvo sunaikintos rasinės, religinės, politinės ar kitos grupės; už genocido nusikaltimą turi būti baudžiami vykdytojai ir jų pagalbininkai, nesvarbu, ar tai būtų privatūs asmenys, ar valstybės pareigūnai arba valstybės vadovai, ir nesvarbu, ar jis būtų įvykdytas dėl religinių, rasinių, politinių arba kitokių priežasčių.

Taigi pagal Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliuciją Nr. 96 (I) genocidas buvo suprantamas kaip visiškas ar dalinis rasinių, religinių, politinių ar kitokių grupių naikinimas; saugomų grupių sąrašas nebuvo išsamus, jame eksplicitiškai buvo paminėtos politinės grupės. Pažymėtina, kad ši rezoliucija atspindėjo tarptautinės teisės raidos tendenciją, bet neturėjo privalomos tarptautinės teisinės galios.

3.3. Teisiškai privalomas ir visuotinai pripažintas genocido apibrėžimas įtvirtintas 1948 m. gruodžio 9 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos vienbalsiai priimtoje Konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį. Šios konvencijos šalys yra 144 valstybės, įskaitant Lietuvos Respubliką (konvencija Lietuvos Respublikai įsigaliojo 1996 m. gegužės 1 d.). Kaip minėta, principai, kuriais grindžiama Konvencija prieš genocidą, civilizuotų tautų yra pripažinti įpareigojančiais valstybes net ir nesant jokių konvencinių įsipareigojimų. Taigi šie principai yra bendrosios tarptautinės teisės dalis; Konvencija prieš genocidą yra visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas įtvirtinanti universali tarptautinė sutartis.

3.3.1. Pagal Konvenciją prieš genocidą susitariančiosios šalys patvirtino, kad genocidas – nesvarbu, ar jis vykdomas taikos, ar karo metu, – yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, ir įsipareigojo užkirsti jam kelią ir už jį bausti (1 straipsnis). Pagal šios konvencijos 2 straipsnį „<...> genocidu laikoma toliau išvardyta veika, kuria siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, būtent:

- a) tos grupės narių žudymas;
- b) rimtų fizinių ar psichikos sužalojimų darymas tos grupės nariams;
- c) tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį;

d) priemonių, kuriomis siekiama riboti tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, panaudojimas;

e) prievartinis vienos tokios grupės vaikų perdavimas kitai.“

Taigi pagal Konvencijoje prieš genocidą pateiktą genocido nusikaltimo apibrėžimą, kitaip nei pagal minėtą Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliuciją Nr. 96 (I), saugomų grupių sąrašas yra išsamus (tai yra nacionalinės, etninės, rasinės ir religinės grupės) ir į jį nėra įtrauktos politinės grupės.

3.3.2. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste paminėtina, jog iš Konvencijos prieš genocidą *travaux préparatoires* matyti, kad politinės grupės iš pagal šią konvenciją saugomų grupių sąrašo buvo išbrauktos tik galutiniam jos projekto variante. Politinės grupės į saugomų grupių sąrašą buvo įtrauktos ankstesniuose Konvencijos prieš genocidą projektuose, *inter alia* Jungtinių Tautų Sekretoriato parengtame projekte, kuriame buvo nurodytos rasinės, nacionalinės (tautinės), lingvistinės (kalbinės), religinės ir politinės grupės, Jungtinių Tautų specialiojo *Ad hoc* komiteto Konvencijos prieš genocidą projektui rengti projekte, kuriame buvo nurodytos nacionalinės (tautinės), rasinės, religinės ir politinės grupės; politinių grupių įtraukimui į saugomų grupių sąrašą iš pradžių pritarė ir Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Šeštasis (teisės) komitetas. Vis dėlto per diskusijas Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Šeštajame komitete buvo nuspręsta išbraukti politines grupes iš saugomų grupių sąrašo; abejota politinių grupių stabilumu ir homogeniškumu, nes narystė jose pasirenkama sąmoningu sprendimu, o kitos į saugomų grupių sąrašą įtrauktos grupės yra nuolatinio ir stabilaus pobūdžio, nes narystė jose dažnai yra nevalinga (nepasirenkama sąmoningu sprendimu).

3.3.3. Pažymėtina, jog Konvencijos prieš genocidą 5 straipsnyje nustatyta, kad susitariančiosios šalys, kiekviena vadovaudamasi savo konstitucija, įsipareigoja priimti reikiamus teisės aktus, kad įsigaliotų šios konvencijos nuostatos ir kad būtų numatytos veiksmingos bausmės asmenims, kaltiems dėl genocido ar dėl kitos šioje konvencijoje nurodytos veikos.

Valstybių praktikoje ši Konvencijos prieš genocidą nuostata gali būti suprantama kaip suteikianti tam tikrą diskreciją valstybėms, atsižvelgiant į jų istorinį, politinį, socialinį ir kultūrinį kontekstą, nacionalinėje teisėje nustatyti platesnės apimties genocido nusikaltimo apibrėžimą nei nustatytasis Konvencijoje prieš genocidą. Šiame kontekste pažymėtina, kad daugiau nei dvidešimties valstybių nacionalinėje teisėje apibrėžiant genocidą į saugomų grupių sąrašą, be nustatytųjų Konvencijoje prieš genocidą, yra įtrauktos ir kitos grupės (*inter alia* politinės grupės ir įvairios socialinės grupės, apibūdinamos pagal socialinį statusą, amžių, lytį, lytinę orientaciją ir kt.).

Pavyzdžiui, Estijos Respublikoje genocidu yra įvardijami ir veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti *inter alia* grupę, kuri priešinasi okupacijai, ar kitą socialinę grupę (Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso (2001 m. birželio 6 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 90 straipsnis), Lenkijos Respublikoje – veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti *inter alia* politinę grupę ar grupę, turinčią tam tikrą apibrėžtą pasaulėžiūrą (Lenkijos Respublikos baudžiamojo kodekso (1997 m. birželio 6 d. redakcija su

vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 118 straipsnis), Prancūzijos Respublikoje – veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti grupę, *inter alia* apibrėžiamą pagal bet kokią kitą pasirinktą kriterijų (Prancūzijos Respublikos baudžiamojo kodekso (1992 m. liepos 22 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 211-1 straipsnis), Suomijos Respublikoje – veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti *inter alia* nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę arba kitą panašią grupę (Suomijos Respublikos baudžiamojo kodekso (1889 m. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 11 skyriaus 1 straipsnis), Šveicarijos Konfederacijoje – veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti *inter alia* asmenų grupę, apibūdinamą pagal jos narių *inter alia* socialinę, politinę priklausomybę (Šveicarijos Konfederacijos baudžiamojo kodekso (1937 m. gruodžio 21 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 264 straipsnis), Slovėnijos Respublikoje – veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti *inter alia* bet kokią kitą grupę (Slovėnijos Respublikos baudžiamojo kodekso 100 straipsnis), Kosta Rikos Respublikoje – veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti asmenų grupes dėl *inter alia* politinių priežasčių, lytinės orientacijos, amžiaus, socialinės padėties, ekonominės padėties ar pilietinio statuso (Kosta Rikos Respublikos baudžiamojo kodekso (1998 m. balandžio 14 d. redakcija) 127 straipsnis), Ekvadoro Respublikoje – veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti grupes, apibūdinamas *inter alia* pagal politinę padėtį, lytį, lytinę orientaciją, amžių, sveikatą ar įsitikinimus (Ekvadoro Respublikos baudžiamojo kodekso 19 straipsnis).

3.3.4. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste svarbus minėtas Jungtinių Tautų Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje dėl Konvencijos prieš genocidą taikymo (*Bosnija ir Hercegovina prieš Serbiją ir Juodkalniją*) (*Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43*), kuriame aiškintas *inter alia* genocido nusikaltimo apibrėžimas pagal Konvenciją prieš genocidą.

Iš šio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimo matyti, kad genocido nusikaltimo subjektyvioji pusė yra specifinė tuo, kad, be tyčios, yra būtinas papildomas elementas – specialus tikslas; kaip pabrėžė minėtas teismas, turi būti nustatytas „siekis visiškai ar iš dalies sunaikinti <...> pačią [saugomą] grupę“; turi būti nustatytas papildomas labai tiksliai apibrėžtas tikslas; jis dažnai nurodomas kaip specifinis ar specialus tikslas, arba *dolus specialis*; nepakanka, kad yra nusitaikoma į saugomos grupės narius dėl to, kad jie priklauso tai grupei, t. y. todėl, kad kaltininkas turi diskriminacinį ketinimą; veiksmai, išvardyti Konvencijos prieš genocidą 2 straipsnyje, turi būti atlikti siekiant sunaikinti pačią grupę visiškai ar iš dalies; pati tikslo esmė yra sunaikinti saugomą grupę visiškai ar iš dalies.

Tarptautinis Teisingumo Teismas, aiškindamas Konvencijos prieš genocidą saugomų grupių sąvoką, *inter alia* pažymėjo, kad:

– genocido nusikaltimui reikalingas tikslas sunaikinti tam tikrą skaičių žmonių, kurie turi tam tikrą grupės tapatybę; svarbu, kas šie žmonės yra, o ne kas jie nėra; tai grupė, kuri turi pozityviai išreikštas aiškias ypatybes – nacionalines, etnines, rasines ar religines, o ne jų neturi; pagal

genocido sampratą reikalaujama pozityvios grupės identifikacijos; pasiūlymo įtraukti į konvenciją politines grupes ir kultūrinį genocidą atsisakymas taip pat rodo, kad šios konvencijos rengėjai skyrė daug dėmesio pozityviam grupių, turinčių specifines skiriamąsias nusistovėjusias, kartais vadinamas nekintamomis, ypatybes, identifikavimui; negatyviai apibrėžta grupė negali būti taip vertinama;

– kai taikomasi į dalį saugomos grupės, ta dalis turi būti pakankamai reikšminga, kad jos sunaikinimas turėtų įtakos visai grupei; šiuo teisės klausimu Tarptautinis Teisingumo Teismas nurodo tris aspektus, aktualius nustatant grupės dalį pagal Konvencijos prieš genocidą 2 straipsnį:

– pirma, tikslas sunaikinti turi būti nukreiptas bent į esmingą konkrečios grupės dalį; tai būtina dėl pačios genocido nusikaltimo prigimties: kadangi visos konvencijos objektas ir tikslas yra užkirsti kelią tyčiniam grupių naikinimui, dalis, į kurią nusitaikyta, turi būti pakankamai reikšminga, kad turėtų įtakos visai grupei;

– antra, plačiai pripažįstama, kad genocidas gali būti įvykdytas, kai yra tikslas sunaikinti grupę, esančią geografiškai ribotoje vietovėje; turi būti vertinama vietovė, kurioje veikia ir kurią kontroliuoja kaltininkas; svarbi yra kaltininko turima galimybė; vis dėlto šis galimybės kriterijus turi būti nusveriamas pirmo ir pagrindinio esmingumo veiksnio; gali būti, kad tariamo kaltininko turima galimybė yra tokia ribota, kad esmingumo kriterijus nepatenkinamas;

– trečias kriterijus yra veikiau kokybinis nei kiekybinis; asmenų, į kuriuos nusitaikyta, skaičius turi būti ne tik įvertintas absoliučiais rodikliais, bet ir susietas su visu grupės dydžiu; papildomai, be dydžio skaičiais, gali būti naudinga įvertinti tos grupės dalies, į kurią buvo nusitaikyta, svarbą grupėje; jeigu konkreči grupės dalis yra simbolinė visai grupei arba yra esminė jos išlikimui, tai gali paremti išvadą, kad dalis yra esminga; grupės nustatymo reikalavimas ne visada priklausys vien nuo esmingumo kriterijaus, nors tai yra reikšmingas atramos taškas;

– išvardytas kriterijų sąrašas nėra išsamus, bet esmingumo kriterijus yra lemiamas.

3.3.5. Apibendrinant šiai konstitucinės justicijos bylai reikšmingą genocido nusikaltimo apibrėžimą pagal Konvenciją prieš genocidą ir šios konvencijos nuostatas aiškinančią Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudenciją, pažymėtina, kad:

– genocidu laikomi jos 2 straipsnyje nurodyti tyčiniai veiksmai (saugomos grupės narių žudymas, rimtų fizinių ar psichikos sužalojimų darymas tos grupės nariams, tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį, priemonių, kuriomis siekiama riboti tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, panaudojimas, prievartinis vienos tokios grupės vaikų perdavimas kitai), kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę;

– saugomų grupių sąrašas yra išsamus (t. y. nacionalinės, etninės, rasinės ir religinės grupės) ir į jį nėra įtrauktos socialinės ir politinės grupės; tai yra pagal pozityvius specifinius bruožus (tautinius, etninius, rasinius ar religinius), o ne jų nebuvimą apibūdinamos grupės;

– specifinis genocido nusikaltimo požymis, skiriantis jį *inter alia* nuo nusikaltimų žmoniškumui, yra specialus tikslas (*dolus specialis*) visiškai ar iš dalies sunaikinti saugomą grupę;

– kai siekiama sunaikinti dalį saugomos grupės, ši dalis turi būti pakankamai reikšminga, kad jos sunaikinimas turėtų įtakos visai grupei; taigi nustatant grupės dalies reikšmingumą lemiamas yra esmingumo kriterijus, taip pat gali būti taikomi geografinis, kokybinis ir kiti papildomi kriterijai.

3.4. Genocidas ir kiti tarptautiniai nusikaltimai apibrėžti Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiajai Jugoslavijai statute (toliau – Buvusiosios Jugoslavijos tribunolo statutas), patvirtintame 1993 m. gegužės 25 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 827 (su vėlesniais pakeitimais).

3.4.1. Buvusiosios Jugoslavijos tribunolo statuto 4 straipsnio „Genocidas“ 2 dalyje nustatyta:

„Genocidu laikoma bet kuri iš toliau išvardytų veikų, kuria siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, būtent:

- a) tos grupės narių žudymas;
- b) rimtų fizinių ar psichikos sužalojimų darymas tos grupės nariams;
- c) tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį;
- d) priemonių, kuriomis siekiama riboti tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, panaudojimas;
- e) prievartinis vienos tokios grupės vaikų perdavimas kitai.“

Buvusiosios Jugoslavijos tribunolo statuto 5 straipsnyje „Nusikaltimai žmoniškumui“ nustatyta:

„Tarptautinis Tribunalas turi įgaliojimus persekioti asmenis, atsakingus už toliau išvardytus nusikaltimus, įvykdytus tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu, ir nukreiptus prieš civilius gyventojus:

- a) žudymas;
- b) naikinimas;
- c) pavergimas;
- d) deportavimas;
- e) įkalinimas;
- f) kankinimas;
- g) išžaginimas;
- h) persekiojimas dėl politinių, rasinių ar religinių priežasčių;
- i) kitos nežmoniškos veikos.“

Buvusiosios Jugoslavijos tribunolo statuto 2 ir 3 straipsniuose nurodyti šio tribunolo jurisdikcijai priklausantys karo nusikaltimai – sunkūs 1949 m. Ženevos konvencijų pažeidimai, karo įstatymų ir papročių pažeidimai.

3.4.2. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiajai Jugoslavijai (toliau – Buvusiosios Jugoslavijos tribunolas) *Jelisić* byloje (*Prokuroras prieš Jelisić*, byla Nr. IT-95-10, 1999 m. gruodžio

14 d. sprendimas) pažymėjo, kad šio tribunolo statuto 4 straipsnis neapima politinių grupių, o Konvencijos prieš genocidą *travaux préparatoires* rodo, jog buvo siekiama apriboti šios konvencijos taikymo sritį apsaugant objektyviai apibrėžtas stabilias grupes, priklausymas kurioms nepriklauso nuo asmenų norų. *Krstić* byloje (*Prokuroras prieš Krstić*, byla Nr. IT-98-33, 2001 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas) šis tribunolas konstatavo, kad Konvencija prieš genocidą negina visų tipų žmonių grupių, ji taikoma tik nacionalinėms, etninėms, rasinėms ar religinėms grupėms.

Buvusiosios Jugoslavijos tribunolas *Kupreskić ir kitų* byloje (*Prokuroras prieš Kupreskić ir kitus*, byla Nr. IT-95-16-T, 2000 m. sausio 14 d. sprendimas) pažymėjo, kad nuo persekiojimo iki genocido – žiauriausio nusikaltimo žmoniškumui – tėra vienas žingsnis. Genocido nusikaltimo atveju nusikalstamas tikslas yra sunaikinti grupę ar jos narius; persekiojimo nusikaltimo atveju nusikalstamas tikslas yra prievarta diskriminuoti grupę ar jos narius, dideliu mastu ir sistemingai pažeidžiant pagrindines jų teises. *Limaj ir kitų* byloje (*Prokuroras prieš Limaj ir kitus*, byla Nr. IT-03-66-T, 2005 m. lapkričio 30 d. sprendimas) šis tribunolas konstatavo, kad kaltinamojo veiksmai gali būti laikomi nusikaltimais žmoniškumui, jei yra plačiai paplitusio ar sistemingo puolimo, nukreipto prieš civilius gyventojus, dalis.

Buvusiosios Jugoslavijos tribunolas *Blagojević ir Jokić* byloje (*Prokuroras prieš Blagojević ir Jokić*, byla Nr. IT-02-60-T, 2005 m. sausio 17 d. sprendimas) konstatavo, kad fizinis ar biologinis grupės sunaikinimas nebūtinai reiškia grupės narių mirtį. Nors didelio skaičiaus grupės narių žudymas gali būti tiesioginė grupės sunaikinimo priemonė, kiti veiksmai ar veiksmų sekos taip pat gali lemti grupės sunaikinimą. Grupę sudaro jai priklausantys asmenys, taip pat jos istorija, tradicijos, santykiai tarp narių, santykiai su kitomis grupėmis, ryšys su žeme. Fizinis ar biologinis grupės sunaikinimas yra tikėtina priverstinio gyventojų perkėlimo pasekmė, kai šis perkėlimas vykdomas taip, kad grupė nebegali atsikurti, ypač kai tai apima jos narių atskyrimą. Tokiais atvejais priverstinis asmenų perkėlimas gali lemti grupės sunaikinimą, nes grupė nustoja egzistuoti apskritai arba bent jau nebėra tokia, kokia buvo.

3.4.3. Taigi genocido nusikaltimo apibrėžimas pagal Buvusiosios Jugoslavijos tribunolo statutą ir jo nuostatas aiškinančią Buvusiosios Jugoslavijos tribunolo jurisprudenciją yra tapatus šio nusikaltimo apibrėžimui pagal Konvenciją prieš genocidą, *inter alia* tapatus yra saugomų grupių sąrašas.

3.5. Genocidas ir kiti tarptautiniai nusikaltimai taip pat apibrėžti Ruandos tribunolo statute, patvirtintame 1994 m. lapkričio 8 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 955 (su vėlesniais pakeitimais).

3.5.1. Ruandos tribunolo statuto 2 straipsnio „Genocidas“ 2 dalyje nustatyta:

„Genocidu laikoma viena iš toliau išvardytų veikų, kuria siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, būtent:

- a) tos grupės narių žudymas;
- b) rimtų fizinių ar psichikos sužalojimų darymas tos grupės nariams;

c) tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį;

d) priemonių, kuriomis siekiama riboti tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, panaudojimas;

e) prievartinis vienos tokios grupės vaikų perdavimas kitai.“

Ruandos tribunolo statuto 3 straipsnyje „Nusikaltimai žmoniškumui“ nustatyta:

„Tarptautinis tribunolas Ruandai turi įgaliojimus persekioti asmenis, atsakingus už toliau išvardytus nusikaltimus, kai jie yra plačiai paplitusio ar sistemingo puolimo, nukreipto prieš civilius gyventojus dėl nacionalinių, etninių, rasinių ar religinių priežasčių:

a) žudymas;

b) naikinimas;

c) pavergimas;

d) deportavimas;

e) įkalinimas;

f) kankinimas;

g) išžaginimas;

h) persekiojimas dėl politinių, rasinių ar religinių priežasčių;

i) kitos nežmoniškos veikos.“

Ruandos tribunolo statuto 4 straipsnyje nurodyti šio tribunolo jurisdikcijai priklausantys karo nusikaltimai – Ženevos konvencijų bendro 3 straipsnio ir Antrojo papildomo protokolo pažeidimai.

3.5.2. Ruandos tribunolas *Akayesu* byloje (*Prokuroras prieš Akayesu*, byla Nr. ICTR-96-4-T, 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimas), atsižvelgdamas į Konvencijos prieš genocidą *travaux préparatoires*, pažymėjo, kad genocido nusikaltimas yra nukreiptas tik prieš stabilias, ilgam laikui sudarytas grupes, narystę kuriose nulemia gimimas, o ne prieš kintančias, tokias kaip politinės ir ekonominės, grupes, narystę kuriose įgyjama savanoriškai įsipareigojus; bendras visoms keturioms Konvencijoje prieš genocidą nurodytoms saugomoms grupėms kriterijus yra tai, kad narystė šiose grupėse paprastai yra nekvestionuojama jos narių; jie priklauso šioms grupėms automatiškai, dėl gimimo, nepertraukiamai ir dažniausiai negrįžtamai.

Semanza byloje (*Prokuroras prieš Semanza*, byla Nr. ICTR-97-20, 2003 m. gegužės 15 d. sprendimas) Ruandos tribunolas pažymėjo, kad tai, ar grupė yra saugoma pagal Konvenciją prieš genocidą, turi būti nustatoma kiekvienu konkrečiu atveju įvertinus objektyvias konkretaus socialinio ir istorinio konteksto aplinkybes ir subjektyvų kaltininkų suvokimą; saugomos grupės nustatomos kiekvienu konkrečiu atveju įvertinant objektyvius ir subjektyvius kriterijus.

Kamuhanda byloje (*Prokuroras prieš Kamuhanda*, byla Nr. ICTR-95-54A-T, 2004 m. sausio 22 d. sprendimas) Ruandos tribunolas pažymėjo, kad nėra visuotinai ar tarptautiniu mastu pripažintos grupės sąvokos, veikiau kiekviena grupė turi būti vertinama atsižvelgiant į konkretų politinį, socialinį, istorinį ir kultūrinį kontekstą.

3.5.3. Taigi genocido nusikaltimo apibrėžimas pagal Ruandos tribunolo statutą ir jo nuostatas aiškinančią Ruandos tribunolo jurisprudenciją yra tapatus šio nusikaltimo apibrėžimui pagal Konvenciją prieš genocidą, *inter alia* tapatus yra saugomų grupių sąrašas; saugoma grupė identifikuojama prireikus atsižvelgiant į konkretų politinį, socialinį, istorinį ir kultūrinį kontekstą.

3.6. Genocidas ir kiti tarptautiniai nusikaltimai apibrėžiami ir Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statute, kuris buvo priimtas 1998 m. liepos 17 d. ir įsigaliojo 2002 m. liepos 1 d. Šio statuto dalyvės yra 122 valstybės, įskaitant Lietuvos Respubliką (Seimas Romos statutą ratifikavo 2003 m. balandžio 1 d., šis statutas Lietuvos Respublikai įsigaliojo 2003 m. rugpjūčio 1 d.).

3.6.1. Romos statutu įsteigtas Tarptautinis baudžiamasis teismas yra nuolatinė institucija, įgaliota vykdyti savo jurisdikciją asmenims už labai sunkius, tarptautinę bendriją verčiančius susirūpinti nusikaltimus, nurodytus šiame statute, ir papildanti nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją (Romos statuto 1 straipsnis). Teismo jurisdikcijai priklauso tik labai sunkūs, visą tarptautinę bendriją verčiantys susirūpinti nusikaltimai (Romos statuto 5 straipsnio 1 dalis): a) genocido nusikaltimas; b) nusikaltimai žmoniškumui; c) karo nusikaltimai; d) agresijos nusikaltimas.

3.6.2. Romos statuto 6 straipsnyje „Genocidas“ nustatyta, kad „<...> genocidas – kuri nors iš toliau išvardytų veikų, padarytų siekiant sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei, tai yra:

- a) tokios grupės narių žudymas;
- b) tokios grupės narių sunkūs kūno sužalojimai ar psichinės traumos;
- c) tyčinis tokių gyvenimo sąlygų tai grupei sudarymas, dėl kurių visi jos nariai ar dalis jų žūtų;
- d) priemonių, ribojančių tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, taikymas;
- e) prievartinis vienos grupės vaikų perdavimas kitai grupei.“

3.6.3. Romos statuto 7 straipsnio „Nusikaltimai žmoniškumui“ 1 dalyje nustatyta, kad „<...> nusikaltimas žmoniškumui – bet kuri iš toliau išvardytų veikų, kai sąmoningai rengiami didelio masto arba sistemingi civilių užpuolimai:

- a) nužudymas;
- b) naikinimas;
- c) pavergimas;
- d) gyventojų deportavimas arba prievartinis perkėlimas;
- e) įkalinimas arba kitoks žiaurus laisvės atėmimas, prieštaraujantis pagrindinėms tarptautinės teisės normoms;
- f) kankinimas;
- g) išžaginimas, įtraukimas į seksualinę vergovę, vertimas užsiimti prostitucija, priverstinis apvaisinimas, priverstinė sterilizacija ar bet kokios kitos sunkios seksualinės prievartos formos;
- h) kokios nors grupės ar bendrijos persekiojimas politiniais, rasiniais, nacionaliniais, etniniais, kultūriniais, religiniais, lyties, kaip ji apibūdinta šio straipsnio 3 dalyje, ar kitais motyvais,

kuriuos, kaip visuotinai pripažinta, draudžia tarptautinė teisė, darant bet kurias šiame punkte nurodytas veikas arba Teismo jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus;

i) prievartinis žmonių dingimas;

j) apartheido nusikaltimas;

k) kitos panašios nežmoniškos veikos, kai tyčia sukeliamos didelės kančios, sunkūs kūno sužalojimai arba padaroma didelė žala psichinei ar fizinei sveikatai.“

3.6.4. Romos statuto 8 straipsnio „Karo nusikaltimai“ 2 dalyje nurodyti šie karo nusikaltimai:

a) sunkūs 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų pažeidimai, būtent kurios nors iš šių veikų prieš asmenis arba turtą, saugomus pagal atitinkamos Ženevos konvencijos nuostatas, kaip antai: tyčinis nužudymas; kankinimas arba nežmoniškas elgesys, taip pat biologiniai eksperimentai; tyčinis didelių kančių sukėlimas arba sunkus sužalojimas ar susargdinimas; neteisėtas ir beprasmis plataus masto turto naikinimas ir nusavinimas, nepateisinamas karine būtinybe; tyčinis teisės į teisingą ir teisėtą teismo procesą atėmimas iš karo belaisvio arba kito saugomo asmens; neteisėta deportacija ar perkėlimas arba neteisėtas laisvės atėmimas ir pan.;

b) kiti rimti tarptautinėje teisėje nustatytų tarptautinių ginkluotų konfliktų įstatymų ir papročių pažeidimai, kaip antai: tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių visų arba pavienių civilių tyčinis užpuodinėjimas; civilinių objektų, t. y. ne karinių objektų, tyčinis užpuodinėjimas; karo ataka, kai yra žinoma, kad tokia ataka taps atsitiktinės civilių žūties ar suluošinimo priežastimi, padarys žalą civiliniams objektams, ilgalaikę ir didelę žalą gamtinei aplinkai, aiškiai didesnę nei ta, kurios reikia siekiant konkretaus ir tiesioginio laukiamo karinio pranašumo; sudėjusio ginklus arba nebegalinčio gintis, savo valia iš mūšio pasitraukusio kombatanto nužudymas arba sužeidimas; klastingas prieš šalis arba armijos asmenų žudymas ar sužeidimas; pareiškimas, kad nebus jokio pasigailėjimo, ir pan.;

c) ginkluoto netarptautinio konflikto atveju – rimti keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendro 3 straipsnio pažeidimai, t. y. bet kuri iš šių veikų, padarytų aktyviai nedalyvaujančių karo veiksmuose asmenų, tarp jų ir sudėjusių ginklus karių bei asmenų, išėjusių iš rikiuotės (*hors de combat*) dėl ligos, sužeidimo, sulaikymo ar dėl kokios nors kitos priežasties, atžvilgiu, kaip antai: pasikėsinimas į gyvybę ar asmenį, ypač bet koks žudymas, suluošinimas, žiaurus elgesys ir kankinimai; nuosprendžių priėmimas ir bausmių vykdymas be nuosprendžio, priimto pagal įstatymus sudaryto teismo, užtikrinant visas teismines garantijas, kurios yra visuotinai pripažintos kaip būtinos, ir pan.;

d) kiti rimti tarptautinėje teisėje numatytų įstatymų ir papročių, taikomų netarptautinio pobūdžio ginkluotuose konfliktuose, pažeidimai, kaip antai: tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių visų arba pavienių civilių tyčinis užpuodinėjimas; klastingas prieš kombatanto nužudymas ar sužeidimas ir pan.

3.6.5. Taigi genocido nusikaltimo apibrėžimas pagal Romos statutą yra tapatus šio nusikaltimo apibrėžimui pagal Konvenciją prieš genocidą, *inter alia* tapatus yra saugomų grupių sąrašas. Pažymėtina, kad, kaip ir Konvencija prieš genocidą, Romos statutas yra visuotinai

pripažintas tarptautinės teisės normas, pagal kurias apibrėžiami tarptautiniai nusikaltimai, įtvirtinanti universali tarptautinė sutartis.

3.7. Apibendrinant šiai konstitucinės justicijos bylai reikšmingą genocido nusikaltimo apibrėžimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, pažymėtina, kad:

- genocidu laikomi tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę; taigi saugomų grupių sąrašas yra išsamus ir į jį nėra įtrauktos socialinės ir politinės grupės;

- specifinis genocido nusikaltimo požymis, skiriantis jį *inter alia* nuo nusikaltimų žmoniškumui, yra specialus tikslas (*dolus specialis*) visiškai ar iš dalies sunaikinti saugomą grupę;

- kai siekiama sunaikinti dalį saugomos grupės, ši dalis turi būti pakankamai reikšminga, kad jos sunaikinimas turėtų įtakos visai grupei.

Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas genocidu gali būti pripažįstami ir tokie tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama sunaikinti tam tikras socialines ar politines grupes kaip tokią reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, kurios sunaikinimas turėtų įtakos visai atitinkamai nacionalinei, etninei, rasei ar religinei grupei.

Pažymėtina ir tai, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas valstybės privalo priimti nacionalinius įstatymus, nustatančius atsakomybę už genocidą. Valstybių praktikoje tai gali būti suprantama kaip tam tikra diskrecija, atsižvelgiant į konkretų istorinį, politinį, socialinį ir kultūrinį kontekstą, nacionalinėje teisėje nustatyti ir platesnės apimties genocido nusikaltimo apibrėžimą nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, *inter alia* galimybė pagal nacionalinę teisę įtraukti į genocido apibrėžimą socialines ir politines grupes.

4. Šiai konstitucinės justicijos bylai yra svarbios ir visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos dėl senaties netaikymo genocidui ir kitiems tarptautiniams nusikaltimams.

4.1. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1968 m. lapkričio 26 d. priėmė Konvenciją dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui. Šios konvencijos dalyvės yra 54 valstybės, įskaitant Lietuvos Respubliką (konvencija Lietuvos Respublikai įsigaliojo 1996 m. gegužės 1 d.).

Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui preambulėje *inter alia* nustatyta: „pagal tarptautinę teisę karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui priskiriami patiems sunkiausiems nusikaltimams“; „veiksminga bausmė už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui yra svarbus veiksnys užkertant kelią tokiems nusikaltimams, ginant žmogaus teises ir pagrindines laisves, stiprinant pasitikėjimą, skatinant tautų bendradarbiavimą ir užtikrinant taiką bei tarptautinį saugumą“; „vidaus teisės normos, nustatančios senaties terminą už paprastus nusikaltimus, taikomos karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui, kelia rimtą pasaulio visuomenės susirūpinimą, nes tuo trukdoma vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir bausti asmenis, atsakingus už tuos nusikaltimus“; „atėjo laikas ir yra būtina šia

Konvencija tarptautinėje teisėje įtvirtinti principą, kad karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui senaties termino nėra ir kad būtina užtikrinti visuotinį šio principo taikymą“.

Šios konvencijos 1 straipsnyje nustatyta:

„Šiems nusikaltimams, nesvarbu, kada jie padaryti, netaikomi jokie senaties terminai:

a) karo nusikaltimams, kaip jie apibrėžti 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karo tribunolo įstatuose ir patvirtinti Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1946 m. vasario 13 d. rezoliucijoje 3 (I) ir 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliucijoje 95 (I), ypač „sunkiems pažeidimams“, išvardytiems 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijose dėl karo aukų apsaugos;

b) nusikaltimams žmoniškumui, nesvarbu, ar jie būtų padaryti karo ar taikos metu, kaip jie apibrėžti 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karo tribunolo įstatuose ir patvirtinti Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1946 m. vasario 13 d. rezoliucijoje 3 (I) bei 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliucijoje 95 (I), išskeldinimui pasinaudojant ginkluotu užpuolimu arba okupacija ir nežmoniškoms veikoms, pagrįstoms apartheido politika, taip pat genocido nusikaltimui, apibrėžtam 1948 m. Konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, net jei tokiomis veikomis nėra pažeidžiama valstybės, kurioje jos buvo įvykdytos, vidaus teisė.“

Taigi Konvencijoje dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui įtvirtintas tarptautinės baudžiamosios teisės principas, kad jokie senaties, *inter alia* apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, terminai negali būti taikomi pagal tarptautinę teisę apibrėžiamam genocido nusikaltimui, nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams.

4.2. Toks pat principas įtvirtintas Romos statute, kurio dalyvė, kaip minėta, yra ir Lietuvos Respublika. Šio statuto 29 straipsnyje nustatyta, kad „Teismo jurisdikcijai priklausantiems nusikaltimams netaikomas joks senaties terminas“. Minėta, kad Tarptautinio baudžiamosio teismo jurisdikcijai priklauso šie nusikaltimai: genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai, agresijos nusikaltimas.

4.3. Taigi pažymėtina, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas jokie senaties, *inter alia* apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, terminai negali būti taikomi genocido nusikaltimui, apibrėžiamam pagal Konvenciją prieš genocidą ir kitus tarptautinės teisės aktus (t. y. tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines grupes nukreiptam genocido nusikaltimui). Kita vertus, pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas neužkertamas kelias nacionalinėje teisėje nustatyti kitus nusikaltimus, kuriems nebūtų taikomi jokie senaties, *inter alia* apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, terminai.

5. Šiai konstitucinės justicijos bylai taip pat yra svarbios visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos dėl baudžiamųjų įstatymų, nustatančių atsakomybę už genocidą ir kitus tarptautinius nusikaltimus, grįžtamosios galios.

5.1. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip minėta, 1946 m. gruodžio 11 d. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė rezoliuciją Nr. 95 (I) dėl Niurnbergo tribunolo statute pripažintų tarptautinės teisės principų patvirtinimo, kurioje patvirtino tarptautinės teisės principus, pripažintus

Niurnbergo tribunolo statute ir nuosprendyje. Šie principai išdėstyti 1950 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos patvirtintuose Tarptautinės teisės principuose, pripažintuose Niurnbergo tribunolo statute ir nuosprendyje. Šių principų II principas suformuluotas taip: „faktas, kad nacionalinė teisė nenustato bausmės už veiką, kuri laikoma nusikaltimu pagal tarptautinę teisę, neatleidžia šią veiką atlikusio asmens nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę“. IV principas suformuluotas taip: „faktas, kad asmuo veikė vykdydamas jo vyriausybės ar karinio viršininko įsakymą, neatleidžia jo nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę, jeigu jis iš tikrųjų turėjo moralinio pasirinkimo galimybę“.

Taigi šie principai suponuoja galimybę valstybių nacionalinėje teisėje numatyti principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtį nustatant, kad baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę nustatantys nacionaliniai įstatymai gali turėti grįžtamąją galią.

5.2. Pažymėtina ir tai, kad Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1948 m. gruodžio 10 d. priėmė rezoliuciją 217 A (III), kuria patvirtinta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Lietuvos Respublika laikytis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos įsipareigojo Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos 22 punktu, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 straipsnio 2 dalyje *inter alia* nustatyta, kad „niekas negali būti nuteistas už jokią veiksmą ar neveikimą, kuris pagal tuo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomas baudžiamuoju nusikaltimu“. Taigi ši nuostata suponuoja galimybę valstybių nacionalinėje teisėje numatyti principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtį – nustatyti, kad baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę nustatantys nacionaliniai įstatymai gali turėti grįžtamąją galią.

5.3. Taip pat pažymėtina, kad tokia principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis yra eksplicitiškai nustatyta Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto šalys yra 167 valstybės, įskaitant Lietuvos Respubliką (Lietuvos Respublika prie šio pakto prisijungė minėtu Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“, Lietuvos Respublikai jis įsigaliojo 1991 m. lapkričio 20 d.). Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos šalys yra visos 47 Europos Tarybos valstybės, įskaitant Lietuvos Respubliką (Seimas šią konvenciją ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“, Lietuvos Respublikai ji įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d.).

5.3.1. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnyje nustatyta:

„1. Niekas negali būti laikomas kaltu padaręs baudžiamąjį nusikaltimą dėl veikimo ar neveikimo, kuris pagal jo padarymo metu galiojusius nacionalinius įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomas baudžiamuoju nusikaltimu. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu

ta, kuri buvo taikoma baudžiamojo nusikaltimo padarymo metu. Jeigu po nusikaltimo padarymo įstatymas nustato lengvesnę bausmę, tas įstatymas taikomas tam nusikaltusiam asmeniui.

2. Jokios šio straipsnio nuostatos nekliudo perduoti teismui ar bausti kiekvieną asmenį už kokį nors veikimą ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal tarptautinės bendruomenės pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi baudžiamaisiais nusikaltimais.“

5.3.2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnyje „Nėra bausmės be įstatymo“ nustatyta:

„1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie remiantis jų padarymo metu galiojusia nacionaline ar tarptautine teise nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.

2. Šis straipsnis nekliudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotų tautų pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.“

5.3.3. Kaip matyti iš Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos *travaux préparatoires*, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnyje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnyje įtvirtintomis nuorodomis į tarptautinę teisę siekta sukurti bendros taisyklės *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtį – nustatyta, kad atsakomybė už veiksmus ar neveikimą, jų padarymo metu laikytus nusikaltimais pagal tarptautines sutartis ir papročius ar bendruosius teisės principus, gali būti taikoma net ir tais atvejais, kai jie nebuvo laikomi nusikaltimais pagal jų padarymo metu galiojusią nacionalinę teisę; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnio 2 dalies ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatomis siekta *inter alia* patvirtinti Niurnbergo tribunolo suformuluotus principus.

5.3.4. Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad iš Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos *travaux préparatoires* matyti, jog šios konvencijos 7 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta bendra taisyklė, kad baudžiamasis įstatymas neturi grįžamosios galios, o šio straipsnio 2 dalis tik paaiškina šią taisyklę ir ji įtraukta siekiant užtikrinti, kad nebūtų abejojama baudžiamųjų persekiojimų, vykdytų po Antrojo pasaulinio karo už karo metu padarytus nusikaltimus, teisėtumu; abi Konvencijos 7 straipsnio dalys yra susijusios ir aiškintinos harmoningai (Didžiosios kolegijos 2013 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Maktouf ir Damjanovic prieš Bosniją ir Hercegoviną*, 2010 m. gegužės 17 d. sprendimas byloje *Kononov prieš Latviją*). Bylose *Kolk ir Kislyiy prieš Estiją* ir *Papon prieš Prancūziją* (Nr. 2) Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio 2 dalis taikytina Niurnbergo tribunolo statute numatytiems nusikaltimams žmoniškumui (2006 m. sausio 17 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Kolk ir Kislyiy prieš Estiją*, 2001 m. lapkričio 15 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Papon prieš Prancūziją* (Nr. 2).

5.3.5. Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja 1996 m. birželio 27 d. priėmė rezoliuciją Nr. 1096 (1996) dėl priemonių, skirtų panaikinti buvusių

komunistinių totalitarinių režimų palikimą, kurios 7 punkte *inter alia* nustatyta, kad bet kuris asmuo gali būti teisiamas ir nubaustas už bet kokią veiksmą ar neveikimą, kuris jo įvykdymo metu pagal nacionalinę teisę nebuvo laikomas nusikaltimu, bet buvo laikomas nusikaltimu pagal civilizuotų tautų pripažintus bendruosius teisės principus.

5.4. Apibendrinant pažymėtina, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas yra nustatyta principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis, pagal kurią baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus nustatantys nacionaliniai įstatymai gali turėti grįžtamąją galią; tai netaikoma kitiems nusikaltimams, apibrėžiamiems pagal nacionalinę teisę.

Pažymėtina ir tai, kad tokia principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis taikytina *inter alia* genocido nusikaltimui, apibrėžiamam pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (t. y. tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines, bet ne socialines ar politines grupes nukreiptam genocido nusikaltimui). Minėta, kad genocidas yra ištisų žmonių grupių teisės į egzistavimą paneigimas; toks teisės į egzistavimą paneigimas sukrečia žmonijos sąmonę; jis prieštarauja moralinei teisei, Jungtinių Tautų dvasiai ir tikslams; genocidas yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, kurį smerkia visas civilizuotas pasaulis; genocidą draudžianti norma neabejotinai yra imperatyvi (*jus cogens*).

5.5. Kita vertus, taip pat pažymėtina, kad, kaip minėta, pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas genocidu laikomi tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama ne tik visiškai, bet ir iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę; kai siekiama sunaikinti dalį saugomos grupės, ši dalis turi būti pakankamai reikšminga, kad jos sunaikinimas turėtų įtakos visai grupei. Šiame kontekste minėta ir tai, kad genocidu gali būti pripažįstami ir tokie tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama sunaikinti tam tikras socialines ar politines grupes kaip tokią reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, kurios sunaikinimas turėtų įtakos visai atitinkamai nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei. Taigi pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis taikytina ir genocidu laikomiems tyčiniams veiksams, kuriais siekiama sunaikinti reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, turinčią įtakos visos atitinkamos saugomos grupės, kurią sudaro *inter alia* tam tikros socialinės ar politinės grupės, išlikimui.

5.6. Pažymėtina ir tai, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis, pagal kurią baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus nustatantys nacionaliniai įstatymai gali turėti grįžtamąją galią, taikytina ir nusikaltimams žmoniškumui bei karo nusikaltimams, kurie gali būti nukreipti *inter alia* prieš tam tikras socialines ar politines žmonių grupes (t. y. grupes, kurios pagal genocido apibrėžimą, nustatytą visuotinai pripažintose tarptautinės teisės normose, nepatenka į saugomų grupių sąrašą). Minėta, kad *jus cogens* pobūdžio normomis laikomos ir tarptautinės teisės normos, draudžiančios nusikaltimus žmoniškumui bei karo nusikaltimus.

II

1. Pareiškėjai ginčija BK nuostatų, kuriose numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, atitiktį Konstitucijai *inter alia* tuo aspektu, kad BK įtvirtinta genocido nusikaltimo sudėtis yra platesnė nei apibrėžta pagal tarptautinės teisės normas, t. y. ji apima veiksmus, nukreiptus ne tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines, bet ir prieš socialines ir politines grupes; pareiškėjai taip pat ginčija šių nuostatų konstitucingumą tiek, kiek pagal jas netaikoma senatis genocidu kvalifikuojamiems veiksams prieš socialines ir politines grupes, ir tiek, kiek jos turi grįžtamąją galią veiksams prieš šias grupes.

Todėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste svarbu atskleisti, kaip Lietuvoje keitėsi teisinis baudžiamosios atsakomybės už genocidą ir kitus tarptautinius nusikaltimus reguliavimas.

2. Pažymėtina, kad nors tarptautinėje teisėje genocido nusikaltimo apibrėžimas pirmą kartą nustatytas 1948 m. (Konvencijoje prieš genocidą), iki 1992 m. Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojusioje teisėje (*inter alia* sovietinės okupacijos metais Lietuvos Respublikos teritorijoje taikytame 1961 m. Lietuvos TSR baudžiamajame kodekse) šis nusikaltimas nebuvo apibrėžtas; išskyrus kai kuriuos karo nusikaltimus, apibrėžtus Lietuvos TSR baudžiamajame kodekse, baudžiamoji atsakomybė už kitus tarptautinius nusikaltimus nebuvo nustatyta.

3. Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. balandžio 9 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai“. Šiuo nutarimu Lietuva prisijungė prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui (abi konvencijos Lietuvai įsigaliojo 1996 m. gegužės 1 d.).

4. 1992 m. balandžio 9 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba taip pat priėmė įstatymą „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“, kuris įsigaliojo 1992 m. balandžio 15 d. Šiame įstatyme *inter alia* buvo nustatyta:

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, prisijungdama prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai, pripažindama 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo įstatus, atsižvelgdama į tai, kad minėtosios tarptautinės sutartys įpareigoja priimti nacionalinius įstatymus, numatančius atsakomybę už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, taikai ir karinius nusikaltimus, konstatuodama, kad genocido, nusikaltimų žmoniškumui politika Lietuvos gyventojų atžvilgiu buvo vykdoma nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos laikais, vadovaudamasi tarptautinės bendrijos visuotinai pripažinta nuostata, kad žmonių naikinimas bet kuriuo tikslu suvokiamas kaip nusikaltimas, priima šį įstatymą“ (preambulė).

Šio įstatymo 1 straipsnyje genocidas buvo apibrėžtas kaip „veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį gyventojų, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasei ar religinei grupei, pasireiškusieji šių grupių narių žudymu, žiauriu kankinimu, sunkiu kūno sužalojimu, protinio vystymosi sutrikdymu; tyčiniu sudarymu tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis siekiama sunaikinti visą ar dalį tokios žmonių grupės; prievartiniu vaikų perdavimu iš šių grupių į kitas ar panaudojimu priemonių, kuriomis siekiama prievarta apriboti gimstamumą“; 2 straipsnyje buvo nustatyta, kad „Lietuvos žmonių žudymas ar kankinimas, jos gyventojų deportavimas, padaryti nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos Lietuvoje metais, atitinka tarptautinės teisės normose numatyto genocido nusikaltimo požymius“; 3 straipsnyje pažymėta, kad šis įstatymas turi grįžtamąją galią, o asmenims, šiame įstatyme numatytus veiksmus padariusiems iki jo įsigaliojimo, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senatis netaikoma.

4.1. Taigi įstatymu „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ pirmą kartą Lietuvos Respublikoje buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą. Pažymėtina, kad šiame įstatyme nustatytajame genocido nusikaltimo apibrėžime buvo išvardytos tokios pat saugomos grupės, kaip ir nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, t. y. nacionalinės, etninės, rasinės ir religinės grupės; socialinės ir politinės grupės į genocido nusikaltimo apibrėžimą nepateko.

Pažymėtina ir tai, kad šiuo įstatymu buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė tik už Lietuvos gyventojų genocidą; taip pat buvo konstatuota, jog Lietuvos žmonių žudymas ar kankinimas, jos gyventojų deportavimas, padaryti Vokietijos reicho ar SSRS okupacijos metais, atitinka tarptautinės teisės normose numatyto genocido nusikaltimo požymius, t. y. šie veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip genocidas.

4.2. Įstatyme „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ buvo nustatyta, kad jis turi grįžtamąją galią, t. y. taikomas ir asmenims, šiame įstatyme numatytus veiksmus padariusiems iki šio įstatymo įsigaliojimo. Be to, buvo nustatyta, kad tokiems asmenims netaikoma patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senatis.

4.3. Įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ buvo keičiamas *inter alia* Seimo 1998 m. balandžio 21 d. priimtu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 62¹, 71 straipsniais ir 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 54¹, 89 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu (įsigaliojusiu 1998 m. gegužės 6 d.), kurio 11 straipsnio 3 dalimi įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija) 1, 3, 4, 5 straipsniai pripažinti netekusiais galios. Taigi nuo 1998 m. gegužės 6 d. liko galioti tik įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 2 straipsnis, kuriame buvo minėta nuostata, kad Lietuvos žmonių žudymas ar kankinimas, jos gyventojų deportavimas, padaryti nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos Lietuvoje metais, atitinka tarptautinės teisės normose numatyto genocido nusikaltimo požymius; genocido nusikaltimo apibrėžimo šiame įstatyme nebeliko.

Seimas 2011 m. birželio 9 d. priėmė Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ papildymo 1 straipsniu įstatymą (įsigaliojusį 2011 m. birželio 18 d.),

pagal kurį įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ buvo papildytas blanketine nuostata, kad „atsakomybę už Lietuvos gyventojų genocidą nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“.

5. Pažymėtina, kad nuo 1998 m. gegužės 6 d. atsakomybė už genocidą, *inter alia* genocido nusikaltimo apibrėžimas, buvo nustatyta buvusiam Lietuvos TSR baudžiamajame kodekse, kuris buvo priimtas 1961 m. rugsėjo 7 d. ir kaip Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas galiojo Lietuvos Respublikos teritorijoje atkūrus jos nepriklausomybę tiek, kiek jo nuostatos neprieštaravo Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui (1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ 3 straipsnis) ir Konstitucijai (Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis). Šis baudžiamasis kodeksas Lietuvos Respublikoje galiojo iki 2003 m. balandžio 30 d.

5.1. Minėto 1998 m. balandžio 21 d. priimto ir 1998 m. gegužės 6 d. įsigaliojusio Baudžiamojo kodekso papildymo 62¹, 71 straipsniais ir 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 54¹, 89 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 9 straipsniu Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 71 straipsniu „Genocidas“, t. y. pirmą kartą Baudžiamajame kodekse nustatyta atsakomybė už genocidą. Šiame straipsnyje *inter alia* buvo nustatytas toks genocido nusikaltimo apibrėžimas: „veiksmi, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį gyventojų, priklausančių kokiam nors nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, pasireiškę šių grupių narių žiauriu kankinimu, sunkiu kūno sužalojimu, protinio vystymosi sutrikdymu; tyčiniu sudarymu tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis siekiama sunaikinti visą ar dalį tokios žmonių grupės; prievartiniu vaikų perdavimu iš šių grupių į kitas ar priemonių, kuriomis siekiama prievarta apriboti gimstamumą, panaudojimu“; kaip kvalifikuojantis požymis buvo nurodytas išvardytoms saugomoms grupėms priklausančių žmonių žudymas, veiksmų prieš šias grupes organizavimas arba vadovavimas jiems.

Palyginus BK 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d. redakcija) ir įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ 1 straipsnyje (1992 m. balandžio 9 d. redakcija) nustatytą genocido nusikaltimo apibrėžimą matyti, kad:

– pagal BK 71 straipsnį (1998 m. balandžio 21 d. redakcija) genocidas suprantamas ne tik kaip Lietuvos gyventojų genocidas;

– BK 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d. redakcija) nustatyta daugiau saugomų grupių: be nacionalinių, etninių, rasinių ir religinių grupių, Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme apibrėžiant genocido nusikaltimą pirmą kartą nurodytos socialinės ir politinės grupės, t. y. tokios dvi grupės, kurios nenumatytos visuotinai pripažintose tarptautinės teisės normose, apibrėžiančiose genocido nusikaltimą.

5.2. Šiame kontekste paminėtina, kad Seimas 1998 m. gruodžio 21 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių pakeitimo įstatymą (įsigaliojusį 1998 m. gruodžio 31 d.), kurio 8 straipsniu buvo pakeista BK 71 straipsnio (1998 m. balandžio 21 d. redakcija) 2 dalyje numatyta sankcija už genocido nusikaltimą.

BK 71 straipsnyje nustatytas genocido nusikaltimo apibrėžimas, *inter alia* saugomų grupių sąrašas nepakito.

5.3. Minėto Baudžiamojo kodekso papildymo 62¹, 71 straipsniais ir 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 54¹, 89 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 6 straipsniu Baudžiamojo kodekso 49 straipsnis buvo papildytas 5 dalimi, kurioje *inter alia* buvo nustatyta, kad „nėra senaties genocido nusikaltimui“.

BK 49 straipsnio 5 dalis (1998 m. balandžio 21 d. redakcija) buvo keičiama Seimo 1998 m. birželio 9 d. priimtu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktuoju skirsniu „Karo nusikaltimai“ (333–344 straipsniai), 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių papildymo ir pakeitimo, 219 ir 261 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymu (įsigaliojusiu 1998 m. birželio 24 d.): be to, kad senatis netaikoma genocido nusikaltimui, dar nustatyta, kad ji netaikoma ir kai kuriems karo nusikaltimams.

5.4. Minėto Baudžiamojo kodekso papildymo 62¹, 71 straipsniais ir 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 54¹, 89 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta: „Šio įstatymo 9 straipsnis turi grįžtamąją galią.“ Minėta, kad šio įstatymo 9 straipsniu Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 71 straipsniu „Genocidas“.

Taigi pagal Baudžiamojo kodekso papildymo 62¹, 71 straipsniais ir 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 54¹, 89 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą BK 71 straipsnis (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos), kuriame buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turėjo grįžtamąją galią, t. y. buvo taikomas ir asmenims, BK 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos) numatytus veiksmus (*inter alia* prieš socialines ir politines grupes) padariusiems iki šio straipsnio įsigaliojimo (t. y. iki 1998 m. gegužės 6 d.).

6. Šiame kontekste pažymėtina, kad 1998 m. birželio 9 d. priimtu Baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktuoju skirsniu „Karo nusikaltimai“ (333–344 straipsniai), 8¹, 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių papildymo ir pakeitimo, 219 ir 261 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymu Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas aštuonioliktuoju skirsniu „Karo nusikaltimai“, kuriame buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už tokius nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus kaip tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas (333 straipsnis), okupuotos valstybės civilių trėmimas (334 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais (335 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų teisių apsaugos karo metu pažeidimas (336 straipsnis), draudžiama karo ataka (337 straipsnis), civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotuosiose pajėgose (338 straipsnis), saugomų objektų naikinimas ar nacionalinių vertybių grobstymas (339 straipsnis), uždraustų karo priemonių naudojimas (340 straipsnis), marodieriavimas (341 straipsnis), vilkinimas repatrijuoti karo belaisvius (342 straipsnis), vilkinimas paleisti internuotus civilius arba neleidimas repatrijuoti kitiems civiliams (343 straipsnis), neteisėtas

Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pusmėnulio ženklų, Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos panaudojimas (344 straipsnis).

7. Seimas 2000 m. rugsėjo 26 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymą, kurio 1 straipsniu patvirtino naują Baudžiamąjį kodeksą. Šio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad Baudžiamasis kodeksas įsigalioja kartu ir tik suderintas su naujais Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksu ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksu; konkreti visų nurodytų kodeksų įsigaliojimo data nustatoma atskiru įstatymu.

Tokį Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymą Seimas priėmė 2002 m. spalio 29 d. Šio įstatymo 1 straipsnyje nustatyta, kad Baudžiamasis kodeksas įsigalioja 2003 m. gegužės 1 d., o 47 straipsnio 1 dalyje – kad įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui netenka galios senasis Baudžiamasis kodeksas.

7.1. BK 99 straipsnyje „Genocidas“, kurio atitiktį Konstitucijai ginčija pareiškėjai, nustatyta:

„Tas, kas siekdamas fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasei, religinei, socialinei ar politinei grupei, organizavo, vadovavo ar dalyvavo juos žudant, kankinant, žalojant, trikdamas jų protinį vystymąsi, deportuojant, kitaip sudarant tokias gyvenimo sąlygas, kad jos lėmė visų jų ar dalies žūtį, riboja toms grupėms priklausančių žmonių gimstamumą ar prievarta perdavė jų vaikus kitoms grupėms,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.“

Palyginus genocido nusikaltimo apibrėžimą pagal BK 99 straipsnį ir pagal BK 71 straipsnį (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos) matyti, kad:

– kaip ir pagal BK 71 straipsnį (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos), pagal BK 99 straipsnį genocidas suprantamas ne tik kaip Lietuvos gyventojų genocidas;

– BK 99 straipsnyje nustatytos tokios pačios saugomos grupės, kaip ir BK 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos), t. y., be nacionalinių, etninių, rasinių ir religinių grupių, yra nurodytos socialinės ir politinės grupės, t. y. tokios dvi grupės, kurios nenumatytos apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas;

– BK 99 straipsnyje eksplicitiškai nurodytas saugomoms grupėms priklausančių žmonių deportavimas kaip viena iš priemonių sudaryti tokias gyvenimo sąlygas, kurios lemtų visų ar dalies atitinkamai grupei priklausančių žmonių žūtį. Pažymėtina, kad toks deportavimas kvalifikuotinas kaip genocidas tik tokiu atveju, kai jis vykdomas siekiant fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai iš nurodytų saugomų grupių.

7.2. Pažymėtina ir tai, kad BK 99 straipsnis yra šio BK XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“. Šiame skyriuje taip pat nustatyta baudžiamoji atsakomybė už tokius tarptautinius nusikaltimus kaip tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis (100 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas (101 straipsnis), civilių trėmimas ar perkėlimas (102 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais ar jų turto apsaugos pažeidimas (103 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų turto apsaugos karo metu pažeidimas (104 straipsnis), civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotuosiose pajėgose (105 straipsnis), saugomų objektų naikinimas, nacionalinių vertybių grobstymas, naikinimas ar gadinimas (106 straipsnis), vilkinimas repatriuoti karo belaisvius (107 straipsnis), vilkinimas paleisti internuotus civilius ar trukdymas repatriuoti kitiems civiliams (108 straipsnis), neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulių, Raudonojo Kristalo, Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos ar kitos tarptautinės humanitarinės teisės saugomos emblemos (ženkle), ar pavadinimo panaudojimas (109 straipsnis), agresija (110 straipsnis), draudžiama karo ataka (111 straipsnis), uždraustų karo priemonių naudojimas (112 straipsnis), marodieravimas (113 straipsnis), aplaidus vado pareigų vykdymas (113¹ straipsnis).

7.3. BK 3 straipsnio „Baudžiamoji įstatymo galiojimo laikas“ 3 dalyje, kurios atitiktį Konstitucijai ginčija pareiškėjai, buvo nustatyta:

„Baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios. Išimtį sudaro šio kodekso normos, nustatančios atsakomybę už genocidą (99 straipsnis), tarptautinės teisės draudžiamą elgesį su žmonėmis (100 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymą (101 straipsnis), okupuotos valstybės civilių trėmimą (102 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimą, kankinimą ar kitokį nežmonišką elgesį su jais (103 straipsnis), civilių ar karo belaisvių prievartinį panaudojimą prieš ginkluotuosiose pajėgose (105 straipsnis), draudžiamą karo ataką (111 straipsnis).“

7.3.1. Taigi BK 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta bendra taisyklė, pagal kurią griežtesnis baudžiamasis įstatymas neturi grįžtamosios galios, ir šios taisyklės išimtis. Šią išimtį sudaro normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už kai kuriuos tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* už genocidą (BK 99 straipsnis). Pažymėtina, kad pagal BK 3 straipsnio 3 dalį BK 99 straipsnis, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turi grįžtamąją galią visa apimtimi, taigi taikomas ir asmenims, iki BK 99 straipsnio įsigaliojimo padariusiems šiame straipsnyje numatytus veiksmus *inter alia* prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytoms apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

7.3.2. Šiame kontekste pažymėtina, kad Seimas 2011 m. kovo 22 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojai kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 113¹

straipsniu įstatymą, kuris įsigaliojo 2011 m. kovo 31 d. Šio įstatymo 1 straipsniu pakeista BK 3 straipsnio 3 dalis, tačiau šioje dalyje nustatytas teisinis reguliavimas tuo aspektu, kad BK 99 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už genocidą, turi grįžtamąją galią visa apimtimi, išliko nepakitęs.

7.4. BK 95 straipsnio „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis“ (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalyje, kurios 1 punkto atitiktį Konstitucijai ginčija pareiškėjas – Lietuvos apeliacinis teismas (prašymas Nr. 1B-16/2012), buvo nustatyta:

„5. Nėra senaties šiems nusikaltimams, numatytiems šiame kodekse:

- 1) genocidui (99 straipsnis);
- 2) tarptautinės teisės draudžiamam elgesiui su žmonėmis (100 straipsnis);
- 3) tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymui (101 straipsnis);
- 4) okupuotos valstybės civilių trėmimui (102 straipsnis);
- 5) tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimui, kankinimui ar kitokiam nežmoniškam elgesiui su jais (103 straipsnis);
- 6) tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų turto apsaugos karo metu pažeidimui (104 straipsnis);
- 7) civilių ar karo belaisvių prievartiniam panaudojimui prieš ginkluotuosiose pajėgose (105 straipsnis);
- 8) saugomų objektų naikinimui ar nacionalinių vertybių grobstymui (106 straipsnis);
- 9) agresijai (110 straipsnis);
- 10) draudžiamai karo atakai (111 straipsnis);
- 11) uždraustų karo priemonių naudojimui (112 straipsnis).“

7.4.1. Pažymėtina, kad BK 95 straipsnyje reglamentuojama apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis – baudžiamoją įstatymą nustatytas terminas, kuriam suėjus nusikalstamą veiką padaręs asmuo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. BK 95 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalyje nurodyti konkretūs tarptautiniai nusikaltimai, *inter alia* genocidas, dėl kurių ypatingo pavojingumo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis netaikoma, t. y. šiuos nusikaltimus padariusiems asmenims apkaltinamasis nuosprendis gali būti priimtas nepaisant to, kiek laiko praėjo po nusikaltimo padarymo.

Pažymėtina ir tai, kad pagal BK 95 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies 1 punktą apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis turėjo būti netaikoma genocido nusikaltimui, kaip jis apibrėžtas BK 99 straipsnyje, visa apimtimi, taigi ir BK 99 straipsnyje numatytiems veiksams prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytoms apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

7.4.2. Seimas 2010 m. birželio 15 d. priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamoją kodeksą 95 straipsnio pakeitimo bei papildymo, kodekso papildymo 170² straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymą, kuris įsigaliojo 2010 m. birželio 29 d. Šio įstatymo 1 straipsniu pakeistas ir

papildytas BK 95 straipsnis – *inter alia* nusikaltimai, kuriems netaikoma apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis, nurodyti šio straipsnio 8 dalyje. Šios dalies 1 punkte, kurio atitiktį Konstitucijai ginčija pareiškėjai, nustatyta, kad nėra senaties „genocidui (99 straipsnis)“.

Palyginus BK 95 straipsnio (2010 m. birželio 15 d. redakcija) 8 dalies 1 punkte nustatytą teisinį reguliavimą su nustatytu BK 95 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies 1 punkte, matyti, jog pareiškėjų ginčijamu aspektu jis nepakitęs: apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis netaikoma genocido nusikaltimui, kaip jis apibrėžtas BK 99 straipsnyje, visa apimtimi, taigi ir BK 99 straipsnyje numatytiems veiksams prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytiems apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

7.4.3. Minėto 2011 m. kovo 22 d. priimto Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 113¹ straipsniu įstatymo 3 straipsniu pakeista BK 95 straipsnio (2010 m. birželio 15 d. redakcija) 8 dalis, tačiau šioje dalyje nustatytas teisinis reguliavimas pareiškėjų ginčijamu aspektu išliko nepakitęs.

8. Apibendrinant šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamą teisinį reguliavimą, pažymėtina, kad:

- BK 99 straipsnyje apibrėžiant genocido nusikaltimą, be saugomų nacionalinių, etninių, rasinių ar religinių grupių, taip pat nustatytos saugomos socialinės ir politinės grupės, t. y. tokios dvi grupės, kurios nenumatytos apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas;

- pagal BK 3 straipsnio 3 dalį (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) BK 99 straipsnis, kuriame nustatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turi grįžtamąją galią visa apimtimi, taigi taikomas ir asmenims, iki BK 99 straipsnio įsigaliojimo padariusiems šiame straipsnyje numatytiems veiksams prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytiems apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas;

- pagal BK 95 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies 1 punktą, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktą apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis netaikoma genocido nusikaltimui, kaip jis apibrėžtas BK 99 straipsnyje, visa apimtimi, taigi ir BK 99 straipsnyje numatytiems veiksams prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytiems apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

III

1. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pareiškėjų – Lietuvos apeliacinio, Panevėžio ir Kauno apygardų teismų nagrinėjamosiose baudžiamosiose bylose kaltinamieji kaltinami 1951–1965 m. okupuotoje Lietuvos Respublikos teritorijoje vykde genocidą – veiksmus, kuriais, kaip aišku iš pareiškėjų nagrinėjamų bylų, siekta fiziškai sunaikinti dalį Lietuvos

gyventojų, priklausiusių atskirai politinei grupei (pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyviams), t. y. nacionalinei (etninei) grupei priklausiusią politinę grupę. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjai *inter alia* ginčija BK 99 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą tiek, kiek jame nustatyta genocido nusikaltimo samprata yra platesnė nei nustatytoji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, t. y. tiek, kiek genocido nusikaltimu laikomi ir veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei.

Taigi šiai konstitucinės justicijos bylai yra svarbus tarptautinis teisinis ir istorinis kontekstas, susijęs su minėtų pareiškėjų nagrinėjamosiose baudžiamosiose bylose inkriminuojamais nusikaltimais.

2. Visuotinai žinoma, kad 1940 m. birželio 15 d. buvo įvykdytas SSRS agresijos aktas prieš Lietuvos Respubliką – sovietų ginkluotųjų pajėgų įvedimas į Lietuvos Respublikos teritoriją (*inter alia* atitikęs 1933 m. liepos 5 d. Lietuvos Respublikos ir SSRS konvencijos užpuolimui apibrėžti II straipsnio 2 punkte nustatytą agresijos akto apibrėžimą „įsibrovimas ginkluotomis jėgomis, net ir karo nepaskelbus, į kitos valstybės teritoriją“) ir Lietuvos Respublikos teritorijos okupavimas. Šie aktai buvo sunkus agresijos draudimo principo, *inter alia* įtvirtinto 1928 m. rugpjūčio 27 d. Bendrosios sutarties dėl atsisakymo nuo karo kaip nacionalinės politikos priemonės I straipsnyje, pažeidimas. Tęsdama agresiją, 1940 m. rugpjūčio 3 d. SSRS įvykdė Lietuvos Respublikos teritorijos aneksiją.

Šiame kontekste pažymėtina, kad 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ *inter alia* nustatyta, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė. Kaip 2013 m. vasario 22 d. nutarime pabrėžė Konstitucinis Teismas, iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų „yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“ matyti, jog Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas buvo grindžiamas Lietuvos valstybės tęstinumu, kuris reiškia, kad 1940 m. birželio 15 d. prieš Lietuvos Respubliką pradėta SSRS agresija (*inter alia* Lietuvos Respublikos teritorijos okupacija ir aneksija) nepanaikino Lietuvos valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, ir jos suvereninių galių; dėl Lietuvos Respublikos teritorijos okupacijos ir valstybės institucijų sunaikinimo buvo sustabdytas Lietuvos valstybės suvereninių galių, *inter alia* jos tarptautinių teisių ir įsipareigojimų, vykdymas; 1940 m. rugpjūčio 3 d. SSRS įvykdyta Lietuvos Respublikos teritorijos aneksija, kaip agresijos tęsinys, buvo niekinis aktas, todėl Lietuvos Respublikos teritorija tarptautinės teisės požiūriu buvo okupuota kitos valstybės ir niekada nebuvo teisėta SSRS dalis.

3. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublika ir jos gyventojai nukentėjo nuo dviejų valstybių agresijos. Be SSRS, Lietuvos Respublika buvo okupuota Vokietijos reicho: ši okupacija prasidėjo 1941 m. birželio 22 d. Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą ir baigėsi 1944–1945 m. SSRS reokupuojant Lietuvos Respublikos teritoriją. Antroji sovietinė okupacija tęsėsi iki 1990 m. kovo

11 d., kai buvo atkurta Lietuvos Respublikos nepriklausomybė; neteisėtai Lietuvos Respublikos teritorijoje dislokuotos Sovietų Sąjungos (ir jos tęsėjos Rusijos Federacijos) ginkluotosios pajėgos išvestos tik 1993 m. pabaigoje. Pažymėtina, kad šios pajėgos kartu su SSRS suformuotais ir atsiųstais ginkluotais būriais 1991 m. sausio–rugpjūčio mėn. buvo panaudotos prieš Lietuvos Respubliką siekiant sunaikinti jos atkurtą nepriklausomybę.

4. Įvairiais duomenimis, dėl SSRS ir Vokietijos reicho okupacijų Lietuvos Respublika neteko beveik trečdalis gyventojų, iš jų maždaug pusė tapo pabėgėliais traukdamiesi nuo antrosios sovietinės okupacijos.

5. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis, Vokietijos reicho okupacijos metais (1941–1945 m.) iš viso nužudyta apie 210–215 tūkst. Lietuvos Respublikos gyventojų, iš jų 195–200 tūkst. žydų (t. y. apie 90–95 proc. visų Lietuvoje gyvenusių žydų); be to, šios okupacijos metais Lietuvoje žuvo apie 170–190 tūkst. Vokietijos ginkluotųjų pajėgų laikytų karo belaisvių, taip pat buvo žudomi iš kitų Vokietijos okupuotų šalių atvežti žydų ir kitų tautybių asmenys. Taigi Lietuvos Respublikos teritorijoje okupacinis nacių režimas neabejotinai vykdė pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas apibrėžiamus tarptautinius nusikaltimus: Lietuvos žydų bendruomenės ir kitų žydų tautybės asmenų genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus, nukreiptus prieš Lietuvos gyventojus ir kitus asmenis.

6. Pareiškėjų nagrinėjamos baudžiamosios bylos yra susijusios su kito okupacinio režimo – Sovietų Sąjungos vykdytais tarptautiniais nusikaltimais Lietuvos Respublikos teritorijoje.

6.1. Šiame kontekste pažymėtina, kad Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja 2006 m. sausio 25 d. priėmė rezoliuciją Nr. 1481 (2006) dėl totalitarinių komunistinių režimų tarptautinio pasmerkimo, kurioje ne tik smerkiami šie nusikaltimai, bet ir pateikiamas bendras jų apibūdinimas.

Rezoliucijoje pažymėta, kad totalitariniams komunistiniams režimams „<...> be išimčių buvo būdingi masiniai žmogaus teisių pažeidimai. Pažeidimai skyrėsi priklausomai nuo kultūros, valstybės ir istorinio laikotarpio ir apėmė individualius bei kolektyvinius nužudymus ir egzekucijas, mirtis koncentracijos stovyklose, badą, deportacijas, kankinimą, vergišką darbą ir kitas masinio fizinio teroro formas, persekiojimą etniniais ar religiniais pagrindais, minties, sąžinės ir saviraiškos laisvės, spaudos laisvės pažeidimus, taip pat politinio pliuralizmo stoką“.

Rezoliucijoje taip pat pažymėta, kad totalitarinių komunistinių režimų nusikaltimai „<...> buvo teisinami pasitelkiant klasių kovos teoriją ir proletariato diktatūros principą. Aiškinant abu šiuos principus buvo pateisinamas „eliminavimas“ žmonių, kurie buvo laikomi žalingais naujos visuomenės kūrimui ir todėl pripažįstami totalitarinių komunistinių režimų priešais“.

2005 m. gruodžio 16 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Politinių reikalų komiteto pranešime dėl šios rezoliucijos projekto pažymėta, kad „svarbus komunistinių nusikaltimų bruožas buvo represijos, nukreiptos prieš ištiesas nekaltų asmenų kategorijas, kurių vienintelis „nusikaltimas“ buvo priklausymas šioms kategorijoms. Taigi dėl ideologijos režimai nužudė dešimtis milijonų turtingų valstiečių (*buožiu*), aukštuomenės, buržuazijos, kazokų, ukrainiečių ir kitų grupių narių“.

2005 m. gruodžio 16 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Politinių reikalų komiteto pranešime taip pat nurodyti tokie komunistinių režimų aukų skaičiai: buvusiojoje Sovietų Sąjungoje – 20 mln. žmonių, Kinijoje – 65 mln., Vietname – 1 mln., Šiaurės Korėjoje – 2 mln., Kambodžoje – 2 mln., Rytų Europoje (be buvusiosios Sovietų Sąjungos kartu su jos okupuotomis teritorijomis) – 1 mln.

Atsižvelgdama į minėtą 2006 m. sausio 25 d. rezoliuciją Nr. 1481 (2006) dėl totalitarinių komunistinių režimų tarptautinio pasmerkimo, Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja 2010 m. balandžio 23 d. priėmė rezoliuciją Nr. 1723 (2010) dėl Didžiojo Bado (*Holodomoro*) buvusiojoje SSRS aukų paminėjimo, kurioje *inter alia* konstatavo, kad „totalitarinis stalininis režimas buvusiojoje Sovietų Sąjungoje lėmė pasibaisėtinus žmogaus teisių pažeidimus, paneigusius milijonų žmonių teisę į gyvybę“; „Baltarusijoje, Kazachstane, Moldovoje, Rusijoje ir Ukrainoje, buvusiose Sovietų Sąjungos dalyse, milijonai nekaltų žmonių prarado gyvybes dėl masinio bado, kurį sukėlė žiaurūs ir tyčiniai sovietinio režimo veiksmai ir šio režimo vykdyta politika“; „nors skirtinguose regionuose šie įvykiai galėjo turėti tam tikrų ypatumų, rezultatai visur buvo vienodi: milijonai žmonių gyvybių buvo negailestingai paaukota įgyvendinant stalininio režimo politiką ir planus“; „[Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja] griežtai smerkia milijonų nekaltų žmonių mirtį lėmusią žiaurią stalininio režimo vykdytą politiką kaip nusikaltimą žmoniškumui ir ryžtingai atmeta bet kokius bandymus pateisinti šiuos veiksmus kokiais nors tikslais <...>“.

Taigi totalitariniams komunistiniams režimams, *inter alia* Sovietų Sąjungos, neabejotinai priskirtini nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai, o tam tikrų nacionalinių ar etninių grupių atžvilgiu tam tikru laikotarpiu daryti nusikaltimai galėtų būti laikomi genocidu, apibrėžiamu pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

Šiame kontekste paminėtina, kad SSRS totalitarinio komunistinio režimo nusikaltimų tam tikrų tautų ar etninių grupių atžvilgiu faktas yra pripažįstamas pagal Rusijos Federacijos įstatymus. Pavyzdžiui, 1991 m. balandžio 26 d. įstatymo „Dėl represuotų tautų reabilitacijos“ preambulėje, be kita ko, konstatuota, jog „sovietinės visuomenės atsinaujinimas <...> sukūrė palankias galimybes reabilituoti sovietų valdžios metais represuotas tautas, patyrusias genocidą ir šmeižto išpuolius“; šio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad represuotomis pripažįstamos tautos (nacijos, tautybės ar etninės grupės, kitos istoriškai susiformavusios kultūrinės ir etninės žmonių bendrijos, pavyzdžiui, kazokai), kurių atžvilgiu dėl tautinės ar kitokios priklausomybės valstybiniu lygiu buvo vykdoma šmeižto ir genocido politika, pasireiškusi prievartiniu jų perkėlimu, nacionalinių valstybinių darinių panaikinimu, nacionalinių teritorinių sienų perbraižymu, teroro ir prievartos specialiose apgyvendinimo vietose režimo nustatymu.

6.2. Įvairiais duomenimis, dėl abiejų SSRS įvykdytų okupacijų Lietuvos Respublika neteko beveik penktadalio gyventojų, įskaitant pabėgėlius. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro duomenimis, iš viso sovietinės okupacijos laikotarpiu (1940–1941 ir 1944–1990 m.) žuvo arba buvo nužudyta apie 85 tūkst. Lietuvos Respublikos gyventojų, į Sovietų Sąjungą deportuota apie 132 tūkst. (1945–1952 m. trėmimų metu 32 tūkst. jų buvo vaikai). Iš žuvusiųjų ir

nužudytųjų daugiau kaip 20 tūkst. buvo ginkluoto pasipriešinimo okupacijai dalyviai (partizanai) ir jų rėmėjai (1944–1952 m. duomenys), apie 1 100 – sušaudyti ar nukankinti 1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos traukiantis sovietų ginkluotosioms pajėgoms, specialiuose lageriuose ir kalėjimuose žuvo apie 35–37 tūkst. politinių kalinių, tremtyje – apie 28 tūkst. tremtinių; 1941 m. birželio 14 d. pradėtas vykdyti pirmasis masinis Lietuvos Respublikos piliečių trėmimas į Sibirą (tada iš viso išstremta iki 12,5 tūkst. žmonių); vienos didžiausių represijų prieš civilius gyventojus vykdytos 1944–1946 m.: sulaikyta ir suimta iki 130 tūkst. Lietuvos gyventojų, 32 tūkst. represuota ir išvežta į specialius lagerius ir kalėjimus, į SSRS kariuomenę 1944–1945 m. prievarta paimta 108,4 tūkst.; per 1944–1953 m. partizaninį karą prieš okupaciją iš viso suimta ir įkalinta apie 186 tūkst. žmonių.

Iš šių skaičių matyti, kad sovietinis okupacinis režimas Lietuvos Respublikos teritorijoje vykdė tarptautinius nusikaltimus, kurie gali būti kvalifikuojami kaip pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (*inter alia* Niurnbergo tribunolo statutą) apibrėžiami nusikaltimai žmoniškumui (civilių žudymas ir naikinimas, gyventojų deportavimas, įkalinimas, persekiojimas politiniais ir nacionaliniais motyvais ir kt.) ir karo nusikaltimai (tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas, deportavimas, okupuotos teritorijos gyventojų prievartinis ėmimas į okupuojančios valstybės ginkluotąsias pajėgas ir kt.).

Pabrėžtina, kad, kaip rodo istorikų tyrimai, nusikaltimai Lietuvos Respublikos gyventojų atžvilgiu buvo tikslingos sisteminės totalitarinės SSRS politikos dalis: represijos prieš Lietuvos gyventojus nebuvo atsitiktinės ir chaotiškos, jomis siekta sunaikinti Lietuvos pilietinės tautos pagrindą, *inter alia* buvusią Lietuvos valstybės socialinę ir politinę struktūrą. Šios represijos buvo nukreiptos prieš aktyviausias politines ir socialines Lietuvos Respublikos gyventojų grupes: pasipriešinimo okupacijai dalyvius ir jų rėmėjus, Lietuvos valstybės tarnautojus ir pareigūnus, visuomenės veikėjus, inteligentus ir akademinę bendruomenę, ūkininkus, dvasininkus, šių grupių narių šeimas. Pažymėtina, kad okupacinio režimo represijomis siekta šiuos žmones sunaikinti, žaloti ir palaužti: jie buvo neteisminių egzekucijų aukos, buvo įkalinami ir siunčiami į specialius lagerius prievartiniams darbams, tremiami į atšiaurios klimato ir menkai gyvenamas tolimas Sovietų Sąjungos vietas specialiai sudarant nepakenčiamas, nuolatinę grėsmę gyvybei ir sveikatai keliančias gyvenimo sąlygas.

Pažymėtina, jog iš represinių SSRS vidaus reikalų ir saugumo struktūrų dokumentus tyrusių istorikų išvadų matyti, kad lietuviai kartu su latviais ir estais, taip pat kai kurių Sovietų Sąjungoje gyvenusių tautybių asmenimis (pvz., vokiečiais, ukrainiečiais, Krymo totoriais, čečėnais, ingušais) traktuoti kaip asmenys, priklausantys „nepatikimoms“ tautoms; „nepatikimoms“ tautoms priklausantys asmenys būtent dėl jų tautybės buvo pasmerkti būti naikinami *inter alia* nepakeliamomis gyvenimo sąlygomis tremtyje. Pavyzdžiui, pagal 1953 m. SSRS saugumo ir vidaus reikalų ministerijų dokumentus būtent lietuvių, latvių ir estų bei kitoms prie „nepatikimų“ tautų priskirtų asmenų vaikams buvo užkertamas kelias išvengti tremties, *inter alia* nustačius, kad vaikai, kurių tėvai yra iki gyvos galvos išstremti specialieji tremtiniai, kad ir kokią tautybę pasirinktų, sulaukę 16 metų turi būti įrašyti į tremtinių įskaitą; „nacionalistams“, prie kurių buvo priskiriami

ištremti lietuviai, latviai ir estai, nebuvo taikomos jokios nuostatos dėl galimybės būti paleistiems iš tremties.

6.3. Taigi, atsižvelgiant į tokį tarptautinį teisinį ir istorinį kontekstą, *inter alia* minėtą SSRS totalitarinio komunistinio režimo ideologiją, kuria grįstas ištisų žmonių grupių naikinimas, SSRS represijų prieš Lietuvos Respublikos gyventojus mastą, kuris buvo tikslingos politikos naikinti Lietuvos pilietinės tautos pagrindą ir traktuoti lietuvius kaip „nepatikimą“ tautą dalis, darytina išvada, kad tam tikru laikotarpiu (1941 m. pradėdant masinius lietuvių trėmimus į Sovietų Sąjungą ir vykdant sulaikytų asmenų neteismines egzekucijas, 1944–1953 m. vykdant masines represijas vykstant partizaniniam karui prieš Lietuvos Respublikos okupaciją) sovietinio okupacinio režimo nusikaltimai, įrodžius specialaus tikslo visiškai ar iš dalies sunaikinti bet kurią nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę buvimą, galėtų būti vertinami kaip genocidas, apibrėžiamas pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (*inter alia* Konvenciją prieš genocidą). Kaip minėta, pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas genocidu laikomi tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama ne tik visiškai, bet ir iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę; kai siekiama sunaikinti dalį saugomos grupės, ši dalis turi būti pakankamai reikšminga, kad jos sunaikinimas turėtų įtakos visai grupei; genocidu gali būti pripažįstami ir tokie tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama sunaikinti tam tikras socialines ar politines grupes kaip tokią reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, kurios sunaikinimas turėtų įtakos visai atitinkamai nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei. Minėta ir tai, kad fizinis grupės sunaikinimas yra tikėtina priverstinio gyventojų perkėlimo pasekmė, kai šis perkėlimas vykdomas taip, kad grupė nebegali atsikurti, ypač kai tai apima jos narių atskyrimą; tokiais atvejais priverstinis asmenų perkėlimas gali lemti grupės sunaikinimą, nes grupė nustoja egzistuoti apskritai arba bent jau nebėra tokia, kokia buvo.

Kitaip tariant, atsižvelgiant į visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, genocidu galėtų būti laikomi tokie tam tikru laikotarpiu įvykdyti veiksmai prieš tam tikras Lietuvos Respublikos gyventojų politines ir socialines grupes, kuriais – jeigu būtų įrodyta – siekiama sunaikinti šias grupes kaip tokią reikšmingą lietuvių tautos dalį, kurios sunaikinimas turėjo įtakos visos lietuvių tautos išlikimui. Pažymėtina, kad jei toks siekis nebūtų įrodytas, tai savaime neturėtų reikšti, kad asmuo už atliktus veiksmus prieš Lietuvos gyventojus (pvz., jų žudymą, kankinimą, trėmimą, prievartinį ėmimą į okupuojančios valstybės ginkluotąsias pajėgas, persekiojimą dėl politinių, nacionalinių ar religinių motyvų) nėra baustinas pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, turi būti vertinama, ar šiuose veiksmuose nėra tam tikrų nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų sudėties.

6.4. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip minėta, 1992 m. balandžio 9 d. įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ preambulėje *inter alia* buvo konstatuota, jog genocido, nusikaltimų žmoniškumui politika Lietuvos gyventojų atžvilgiu buvo vykdoma nacistinės Vokietijos ir SSRS okupacijos ir aneksijos laikais; šio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad

„Lietuvos žmonių žudymas ar kankinimas, jos gyventojų deportavimas, padaryti nacistinės Vokietijos ar SSRS okupacijos ir aneksijos Lietuvoje metais, atitinka tarptautinės teisės normose numatyto genocido nusikaltimo požymius“.

6.5. Apibendrinant pažymėtina, kad socialinių ir politinių grupių įtraukimą į pareiškėjų ginčijamame BK 99 straipsnyje suformuluotą genocido apibrėžimą lėmė konkretus tarptautinis teisinis ir istorinis kontekstas – okupacinių totalitarinių režimų Lietuvos Respublikoje padaryti tarptautiniai nusikaltimai.

7. Kaip minėta, pareiškėjų – Lietuvos apeliacinio, Panevėžio ir Kauno apygardų teismų nagrinėjamosiose baudžiamosiose bylose kaltinamieji kaltinami atlikę veiksmus, kuriais, kaip aišku iš pareiškėjų nagrinėjamų bylų, siekta fiziškai sunaikinti dalį Lietuvos gyventojų, priklausančių atskirai politinei grupei (pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyviams).

Taigi šiai konstitucinės justicijos bylai yra svarbus tarptautinis teisinis ir istorinis kontekstas, susijęs su Lietuvos Respublikos piliečių ginkluotu pasipriešinimu sovietinei okupacijai.

7.1. Šiame kontekste pažymėtina, kad 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ *inter alia* nustatyta, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė; Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas; Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Minėta, kad Konstitucinis Teismas 2013 m. vasario 22 d. nutarime pabrėžė, jog iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų „yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“ matyti, jog Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas buvo grindžiamas Lietuvos valstybės tęstinumu, kuris reiškia, kad 1940 m. birželio 15 d. prieš Lietuvą pradėta SSRS agresija (*inter alia* Lietuvos Respublikos teritorijos okupacija ir aneksija) nepanaikino Lietuvos valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, ir jos suvereninių galių; dėl Lietuvos Respublikos teritorijos okupacijos ir valstybės institucijų sunaikinimo buvo sustabdytas Lietuvos valstybės suvereninių galių, *inter alia* jos tarptautinių teisių ir įsipareigojimų, vykdymas; 1940 m. rugpjūčio 3 d. SSRS įvykdyta Lietuvos Respublikos teritorijos aneksija, kaip agresijos tęsinys, buvo niekinis aktas, todėl Lietuvos Respublikos teritorija tarptautinės teisės požiūriu buvo okupuota kitos valstybės ir niekada nebuvo teisėta SSRS dalis. Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų „Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas“ matyti, kad konstatuojamas ne tik Lietuvos valstybės tęstinumas, bet ir jos tapatumas: atkūrusi nepriklausomybę, Lietuvos Respublika tarptautinės ir konstitucinės teisės

požiūriu yra Lietuvos valstybei, prieš kurią 1940 m. birželio 15 d. buvo pradėta SSRS agresija, tapatus teisės subjektas; iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatos, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija, matyti, kad bet kurios kitos valstybės (*inter alia* SSRS) konstitucijos galiojimo įvedimas, *inter alia* tokios konstitucijos nustatytų pareigų primetimas Lietuvos Respublikos piliečiams, buvo neteisėtas.

2013 m. vasario 22 d. nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad iš Lietuvos valstybės tęstinumo kyla Lietuvos Respublikos pilietybės tęstinumas, kuris *inter alia* suponuoja tai, kad tarptautinės ir Lietuvos konstitucinės teisės požiūriu SSRS pilietybės primetimas Lietuvos Respublikos piliečiams 1940 m., kaip SSRS agresijos pasekmė, buvo niekinis aktas; taigi šis aktas nebuvo teisinis pagrindas prarasti Lietuvos Respublikos pilietybę; vadinasi, sovietinės okupacijos metais Lietuvos Respublikos piliečių (1940 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos pilietybę turėjusių asmenų ir jų palikuonių) nesaistė ir neteisėtai jiems primestos su SSRS pilietybe susijusios prievolės. Be to, Konstitucinis Teismas priminė, kad okupuojančios valstybės pilietybės primetimas okupuotos teritorijos gyventojams ir šių gyventojų prievartinis ėmimas į okupuojančios valstybės karo tarnybą yra draudžiamas pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, *inter alia* 1907 m. spalio 18 d. IV Hagos konvencijos dėl karo sausumoje įstatymų ir papročių priedo (Karo sausumoje įstatymų ir papročių nuostatų) 45 straipsnį ir 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos dėl civilių apsaugos karo metu 51 straipsnio 1 dalį.

Taigi šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas Lietuvos Respublikos piliečiai turėjo neatimamą teisę priešintis kitos valstybės agresijai, *inter alia* sovietinei okupacijai; 1944–1953 m. organizuota ginkluota Lietuvos Respublikos piliečių kova su sovietine okupacija vertintina kaip Lietuvos valstybės savigyna.

7.2. Vadinasi, atsižvelgiant į tai, kad prieš Lietuvos Respubliką vykdyta SSRS agresija, taip pat į Lietuvos valstybės ir Lietuvos Respublikos pilietybės tęstinumą, organizuotos ginkluotos partizanų pajėgos laikytinos okupacijai besipriešinusios Lietuvos Respublikos ginkluotosiomis pajėgomis, t. y. tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai priskirtinomis savanorių pajėgomis, kurių nariai turi kombatanto statusą. Pažymėtina, kad, kaip rodo rezistencijos sovietinei okupacijai istoriniai tyrimai, su šia okupacija kovojusių Lietuvos partizanų pajėgos paprastai laikėsi iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų (*inter alia* 1907 m. spalio 18 d. IV Hagos konvencijos dėl karo sausumoje įstatymų ir papročių priedo 1 straipsnio) kylančių reikalavimų tarptautinio ginkluoto konflikto šalies savanorių būriams (turėti atsakingą už savo pavaldinius vadą, sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą, atvirai nešioti ginklus, vykdyti operacijas laikantis karo įstatymų ir papročių).

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas 2013 m. vasario 22 d. nutarime konstatavo, jog tarnyba Lietuvos valstybei buvo įmanoma tik okupuotoje Lietuvos Respublikos teritorijoje tam tikrą laiką veikusiose organizuotos ginkluotos kovos su okupacija, *inter alia* Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio, struktūrose.

Taip pat pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos įstatymus (*inter alia* Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“ preambulę, Lietuvos Respublikos asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 1 straipsnio 2 dalį) organizuotas ginkluotas pasipriešinimas sovietinei okupacijai laikomas Lietuvos valstybės savigny, ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviai skelbiami Lietuvos kariais savanoriais ir pripažįstami jų kariniai laipsniai ir apdovanojimai; įstatymo „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“ 2 straipsnio 2 dalyje konstatuota, kad Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba buvo aukščiausia politinė ir karinė struktūra, vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje (*inter alia* remiantis Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos 1 punktu, kuriame buvo nustatyta, kad „LLKS Taryba <...> okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai“).

7.3. Taigi, atsižvelgiant į tarptautinį teisinį ir istorinį kontekstą, pažymėtina, kad kvalifikuojant veiksmus, atliktus prieš pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyvius kaip politinę grupę, turi būti atsižvelgiama į šios grupės reikšmingumą visai atitinkamai nacionalinei grupei (lietuvių tautai), kuri patenka į genocido apibrėžimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

Minėta, kad, atsižvelgiant į visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, genocidu galėtų būti laikomi tokie tam tikru laikotarpiu įvykdyti veiksmai prieš tam tikras Lietuvos Respublikos gyventojų politines ir socialines grupes, kuriais – jeigu būtų įrodyta – siekta sunaikinti šias grupes kaip tokią reikšmingą lietuvių tautos dalį, kurios sunaikinimas turėjo įtakos visos lietuvių tautos išlikimui. Minėta ir tai, kad jei toks siekis nebūtų įrodytas, tai savaime neturėtų reikšti, kad asmuo už atliktus veiksmus prieš Lietuvos gyventojus (pvz., jų žudymą, kankinimą, trėmimą, prievartinį ėmimą į okupuojančios valstybės ginkluotąsias pajėgas, persekiojimą dėl politinių, nacionalinių ar religinių motyvų) nėra baustinas pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas ir Lietuvos Respublikos įstatymus; atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, turi būti vertinama, ar šiuose veiksmuose taip pat nėra tam tikrų nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų sudėties. Kiek tai susiję su Lietuvos Respublikos ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyviais (partizanais), taip pat turėtų būti atsižvelgiama į tai, kad Sovietų Sąjunga, nepaisydama visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, nepripažino jiems kombatanto ir karo belaisvio statuso, nesuteikė atitinkamų pagal tokį statusą priklausančių tarptautinių teisinių garantijų; iš represinių SSRS vidaus reikalų ir saugumo struktūrų dokumentus tyrusių istorikų išvadų matyti, kad šios struktūros vykdė tikslingą „banditų“, „teroristų“, „buržuazinių nacionalistų“, kuriems priskyrė ir Lietuvos partizanus, naikinimo politiką, *inter alia* buvo įsteigti ir veikė specialūs „naikintojų“ būriai kovai su Lietuvos partizanais ir jų rėmėjais.

IV

Dėl Baudžiamojo kodekso (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 99 straipsnio atitikties Konstitucijai

1. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjai – Lietuvos apeliacinis, Panevėžio ir Kauno apygardų teismai prašo ištirti, ar BK 99 straipsnis neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, o pareiškėja – Seimo narių grupė prašo ištirti, ar BK 99 straipsnis neprieštarauja Konstitucijos 6 straipsniui, 31 straipsnio 2, 4 dalims, 135 straipsnio 1 daliai, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

2. Iš pareiškėjų prašymų argumentų matyti, kad jie ginčija ne visą BK 99 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą, o tik tiek, kiek jame nustatyta genocido nusikaltimo samprata yra platesnė nei nustatytoji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, t. y. tiek, kiek genocido nusikaltimas yra ir veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei.

Nors pareiškėja – Seimo narių grupė ginčija BK 99 straipsnio atitiktį Konstitucijos 6 straipsniui, iš prašymo argumentų matyti, kad su tuo susijusios pareiškėjos abejonės (tai, kad BK 99 straipsnyje nustatytu teisiniu reguliavimu nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų) yra traktuotinos kaip abejonės dėl to, ar BK 99 straipsnis atitinka Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, 138 straipsnio 3 dalį.

Taigi, atsižvelgdamas į pareiškėjų prašymus, šioje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas tirs, ar BK 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatytas genocido nusikaltimo apibrėžimas yra platesnis nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, t. y. tiek, kiek genocido nusikaltimas yra ir veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 135 straipsnio 1 daliai, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

3. Pareiškėjų teigimu, BK 99 straipsnyje nustačius platesnę genocido nusikaltimo sudėtį nei nustatytoji pagal tarptautinę teisę, nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų, tai reiškia, kad nesilaikyta Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies nuostatų, o pareiškėjos – Seimo narių grupės teigimu, tokiu teisiniu reguliavimu nesilaikyta ir 135 straipsnio 1 dalies, pagal kurią Lietuvos Respublika privalo laikytis visų tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė ji yra, reikalavimų (*pacta sunt servanda*).

Pareiškėjai taip pat abejoja BK 99 straipsnio atitiktimi Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui tiek, kiek platesnei genocido nusikaltimo sudėčiai netaikoma senatis ir nustatyta tokios normos grįžtamoji galia.

4. Kaip minėta, BK 99 straipsnyje „Genocidas“ nustatyta:

„Tas, kas siekdamas fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, organizavo, vadovavo ar

dalyvavo juos žudant, kankinant, žalojant, trikdam jų protinį vystymąsi, deportuojant, kitaip sudarant tokias gyvenimo sąlygas, kad jos lėmė visų jų ar dalies žūtį, riboja toms grupėms priklausančių žmonių gimstamumą ar prievarta perdavė jų vaikus kitoms grupėms,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.“

Minėta ir tai, kad BK 99 straipsnyje apibrėžiant genocido nusikaltimą, be saugomų nacionalinių, etninių, rasinių ir religinių grupių, taip pat nustatytos saugomos socialinės ir politinės grupės, t. y. tokios dvi grupės, kurios nenumatytos apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

5. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pagal pareiškėjų prašymus tirama, ar BK 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatytas genocido nusikaltimo apibrėžimas yra platesnis nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, t. y. tiek, kiek genocido nusikaltimas yra ir veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, neprieštarauja *inter alia* Konstitucijos 135 straipsnio 1 daliai, 138 straipsnio 3 daliai.

5.1. Minėta, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. principas *pacta sunt servanda*, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, priisiimus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus; konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti ir tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai. Pažymėtina, kad pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis (Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą Lietuvos Respublika privalo sąžiningai vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai ir kurios yra įtvirtintos *inter alia* Seimo ratifikuotose Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse, kurios pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

Kaip minėta, Konvencija prieš genocidą ir Romos statutas, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, yra visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normas, pagal kurias apibrėžiami tarptautiniai nusikaltimai, įtvirtinančios universalios tarptautinės sutartys.

5.2. Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, pagal kurią Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir

normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tvarkos kūrimo, ir 138 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, konstatavo, kad Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų; save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi.

Minėta, kad pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis. Kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, šis konstitucinis principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekius (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. lapkričio 17 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagarba tarptautinei teisei taip pat yra susijusi su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekiu, kuris suponuoja *inter alia* atvirumą universalioms demokratinėms vertybėms, integraciją į šiomis vertybėmis grindžiamą tarptautinę bendriją.

Taigi šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* genocidą, negali nustatyti žemesnių standartų, negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

5.3. Minėta, kad pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Šiame kontekste pažymėtina, kad ši nuostata aiškinama atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą. Kaip Konstitucinis Teismas pabrėžė 2004 m. gegužės 25 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimuose, Konstitucija yra aukščiausioji teisė.

Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią. Pažymėtina ir tai, kad doktrininė nuostata, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią, negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią

Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Taigi tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje įsigaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo (Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas).

Kaip 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime pažymėjo Konstitucinis Teismas, vidaus teisėje įgyvendinant tarptautinius Lietuvos Respublikos įsipareigojimus būtina atsižvelgti į Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą; Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“; ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiu įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet pagal ją reikalaujama, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatomis; priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis.

Kita vertus, kaip minėta, pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prisiimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad, esant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumui, iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikai kyla pareiga tokį nesuderinamumą pašalinti *inter alia* atsisakant atitinkamų tarptautinėje sutartyje nustatytų tarptautinių įsipareigojimų vadovaujantis tarptautinės teisės normomis arba darant atitinkamas Konstitucijos pataisas.

5.4. Kaip minėta, Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies nuostata aiškintina atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą; doktrininė nuostata, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią, negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis; Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.

6. Sprendžiant, ar BK 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatytas genocido nusikaltimo apibrėžimas yra platesnis nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, neprieštarauja Konstitucijos 135 straipsnio 1 daliai, pažymėtina, kad, kaip minėta:

– pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą Lietuvos Respublika privalo sąžiningai vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų

tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai ir kurios yra įtvirtintos *inter alia* Seimo ratifikuotose Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse, kurios pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis;

– pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* genocidą, negali nustatyti žemesnių standartų negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekiais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

6.1. Minėta, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas:

– genocidu laikomi tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę; taigi saugomų grupių sąrašas yra išsamus ir į jį nėra įtrauktos politinės ir socialinės grupės;

– valstybės privalo priimti nacionalinius įstatymus, nustatančius atsakomybę už genocidą; valstybių praktikoje tai gali būti suprantama kaip tam tikra diskrecija, atsižvelgiant į konkretų istorinį, politinį, socialinį ir kultūrinį kontekstą, nacionalinėje teisėje nustatyti ir platesnės apimties genocido nusikaltimo apibrėžimą nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, *inter alia* galimybė pagal nacionalinę teisę įtraukti į genocido apibrėžimą politines ir socialines grupes.

Pažymėtina, kad tokios galimybės nedraudžia Konvencija prieš genocidą ir Romos statusas, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika ir kurios yra visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, pagal kurias apibrėžiami tarptautiniai nusikaltimai, įtvirtinančios universalios tarptautinės sutartys.

6.2. Kaip minėta, BK 99 straipsnyje apibrėžiant genocido nusikaltimą, be saugomų nacionalinių, etninių, rasinių ir religinių grupių, taip pat nustatytos saugomos socialinės ir politinės grupės, t. y. tokios dvi grupės, kurios nenumatytos apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Minėta ir tai, kad socialinių ir politinių grupių įtraukimą į BK 99 straipsnyje suformuluotą genocido apibrėžimą lėmė konkretus tarptautinis teisinis, istorinis ir politinis kontekstas – Lietuvos Respublikoje okupacinių totalitarinių režimų padaryti tarptautiniai nusikaltimai.

6.3. Taigi konstatuotina, kad nėra pagrindo teigti, jog BK 99 straipsnyje nustatytu teisiniu reguliavimu tiek, kiek genocido nusikaltimo apibrėžimas yra platesnis nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, nesilaikyta minėto iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies kylančio ir su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekiais susijusio reikalavimo Lietuvos

Respublikos baudžiamaisiais įstatymais, susijusiais su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, nenustatyti žemesnių standartų nei nustatyti pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

7. Minėta, kad, pasak pareiškėjų, BK 99 straipsnyje nustačius platesnę genocido nusikaltimo sudėtį, nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų, o tai, pareiškėjų teigimu, reiškia, kad nesilaikyta Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies nuostatų.

Sprendžiant, ar BK 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatytas platesnis genocido nusikaltimo apibrėžimas nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, neprieštarauja Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai, pažymėtina, kad, kaip minėta, Konstitucijoje yra įtvirtintas principas, jog tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytu tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina ir tai, kad net ir nustačius, jog tam tikra Lietuvos Respublikos įstatymo nuostata yra nesuderinta su kurios nors tarptautinės sutarties nuostata, tai savaime nereikštų, kad ta įstatymo nuostata prieštarauja Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai.

Taigi konstatuotina, kad nėra pagrindo teigti, jog pareiškėjo ginčijamas BK 99 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai.

8. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pagal pareiškėjų prašymus tiriama, ar BK 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatytas genocido nusikaltimo apibrėžimas yra platesnis nei nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, neprieštarauja *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

8.1. Kaip minėta, pareiškėjai abejoja BK 99 straipsnio atitiktimi Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui tiek, kiek platesnei genocido nusikaltimo sudėčiai netaikoma senatis ir nustatyta tokios normos grįžtamoji galia.

8.2. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.“

Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje nustatyta: „Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu.“

8.3. Vertinant, ar BK 99 straipsnis tiek, kiek nurodė pareiškėjai, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui, atsižvelgtina į tai, kad BK 99 straipsnyje yra nustatytas genocido nusikaltimo apibrėžimas ir numatyta baudžiamoji atsakomybė už šio nusikaltimo padarymą, t. y. ginčijama nuostata yra reguliuojami ne senaties taikymo genocido nusikaltimui ar baudžiamosios atsakomybės už genocidą atgalinio taikymo klausimai. Kaip minėta, tai, kad BK 99 straipsnis, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turi grįžtamąją galią, nustatyta BK 3 straipsnio 3 dalyje (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos); tai, kad genocidui netaikoma apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis, nustatyta

BK 95 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 5 dalies 1 punkte, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punkte.

8.4. Taigi konstatuotina, kad BK 99 straipsnis pareiškėjo nurodytu aspektu savaime negali prieštarauti Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

9. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad BK 99 straipsnyje nurodytos kitos, ne socialinės ir politinės, saugomos grupės (nacionalinės, etninės, rasinės ir religinės grupės) sutampa su saugomomis grupėmis, nustatytomis apibrėžiant genocidą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

Taigi konstatuotina, kad BK 99 straipsnyje nustatant saugomų grupių sąrašą yra *inter alia* įgyvendintas minėtas iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies kylantis ir su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais susijęs reikalavimas Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais, susijusiais su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, nenustatyti žemesnių standartų nei nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

Vadinasi, nėra jokio pagrindo teigti, kad BK 99 straipsnis prieštarauja pareiškėjo nurodytoms Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 135 straipsnio 1 daliai, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui tiek, kiek jame nustatyta, kad genocidu laikomi ir veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei.

10. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad BK 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatyta, kad genocidu laikomi veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 daliai, 135 straipsnio 1 daliai, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

V

Dėl Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) atitikties Konstitucijai

1. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjai – Lietuvos apeliacinis, Panevėžio ir Kauno apygardų teismai prašo ištirti, ar BK 3 straipsnio 3 dalis neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, o pareiškėja – Seimo narių grupė prašo ištirti, ar BK 3 straipsnio 3 dalis neprieštarauja Konstitucijos 6 straipsniui, 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

2. Iš pareiškėjų prašymų argumentų matyti, kad jie ginčija ne visą BK 3 straipsnio 3 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, o tik tiek, kiek joje nustatyta, jog BK 99 straipsnis, kuriame nustatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turi grįžtamąją galią visa apimtimi, taigi taikomas ir asmenims, iki BK 99 straipsnio įsigaliojimo padariusiems šiame straipsnyje numatytus veiksmus prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytoms apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

Pareiškėjai savo prašyme nenurodo, kokios redakcijos BK 3 straipsnio 3 dalies atitiktį Konstitucijai prašo ištirti. Iš pareiškėjų prašymų matyti, kad jiems kilo abejonių, ar Konstitucijai neprieštarauja (-avo) BK 3 straipsnio 3 dalis (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos).

Nors pareiškėja – Seimo narių grupė ginčija BK 3 straipsnio 3 dalies atitiktį Konstitucijos 6 straipsniui, iš prašymo argumentų matyti, kad su tuo susijusios pareiškėjos abejonės (tai, kad BK 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta teisiniu reguliavimu nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų) traktuotinos kaip abejonės dėl to, ar BK 3 straipsnio 3 dalis atitinka Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį.

Taigi, atsižvelgdamas į pareiškėjų prašymus, šioje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas tirs, ar BK 3 straipsnio 3 dalis (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) tiek, kiek pagal joje nustatytą teisinį reguliavimą BK 99 straipsnis turi grįžtamąją galią asmenims, padariusiems jame numatytus veiksmus prieš socialinėms ar politinėms grupėms priklausančius asmenis, neprieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

3. Pareiškėjai teigia, kad, BK 3 straipsnio 3 dalyje nustatytus teisinio reguliavimo, įtvirtinančio platesnę genocido nusikaltimo sudėtį, atgalinį galiojimą, nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų, o tai reiškia, kad nesilaikyta Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies nuostatos. Pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, kurios dalyvė yra Lietuvos Respublika, 7 straipsnio nuostatas asmenį teisti ir bausti galima tik už tokius veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu buvo laikomi nusikaltimu pagal nacionalinę teisę, tarptautinę teisę ar visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus. Veiksmai prieš socialines ar politines grupes, kurie pagal BK 99 straipsnį laikomi genocidu, jų padarymo metu tarptautinės bendrijos nebuvo pripažinti genocidu, taigi, pareiškėjų manymu, už juos bausti, pagal BK 3 straipsnio 3 dalį taikant įstatymo grįžtamąją galią, negalima. Pasak pareiškėjų, ginčijamu teisiniu reguliavimu asmeniui neužtikrinama teisė į teisingą teismą, taip pat į tai, kad jo byla per protingą laiką lygybės ir viešumo sąlygomis išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas, neaišku, kada turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už genocidą, taigi pažeidžiamos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalys, konstitucinis teisinės valstybės principas.

4. Kaip minėta, BK 3 straipsnio „Baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas“ 3 dalyje (2000 m. rugsėjo 26 d.) buvo nustatyta:

„Baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamąsios galios. Išimtį sudaro šio kodekso normos, nustatančios atsakomybę už genocidą (99 straipsnis), tarptautinės teisės draudžiamą elgesį su žmonėmis (100 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymą (101 straipsnis), okupuotos valstybės civilių trėmimą (102 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimą, kankinimą ar kitokį

nežmonišką elgesį su jais (103 straipsnis), civilių ar karo belaisvių prievartinį panaudojimą prieš ginkluotuosiose pajėgose (105 straipsnis), draudžiamą karo ataką (111 straipsnis).“

Taip pat minėta, kad Seimas 2011 m. kovo 22 d. priėmė Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 113¹ straipsniu įstatymą; šio įstatymo 1 straipsniu pakeista BK 3 straipsnio 3 dalis, tačiau šioje dalyje nustatytas teisinis reguliavimas tuo aspektu, kad BK 99 straipsnis, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turi grįžtamąją galią visa apimtimi, išliko nepakitęs.

Minėta ir tai, kad BK 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta bendros taisyklės, pagal kurią griežtesnis baudžiamasis įstatymas neturi grįžtamosios galios, išimtis; šią išimtį sudaro normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už kai kuriuos tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* už genocidą (BK 99 straipsnis); pagal BK 3 straipsnio 3 dalį BK 99 straipsnis, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turi grįžtamąją galią visa apimtimi, taigi taikomas ir asmenims, iki BK 99 straipsnio įsigaliojimo padariusiems šiame straipsnyje numatytus veiksmus prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytoms apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

Taip pat minėta, kad BK 99 straipsnyje nustatytos tokios pačios saugomos grupės, kaip iki tol galiojusio BK 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos), t. y., be nacionalinių, etninių, rasinių ir religinių grupių, taip pat nurodytos socialinės ir politinės grupės – tokios dvi grupės, kurios nenumatytos apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; pagal nustatytą teisinį reguliavimą BK 71 straipsnis (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos), kuriame buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą, turėjo grįžtamąją galią, t. y. buvo taikomas ir asmenims, BK 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d., 1998 m. gruodžio 21 d. redakcijos) numatytus veiksmus (*inter alia* prieš socialines ir politines grupes) padariusiems iki šio straipsnio įsigaliojimo; 71 straipsnyje (1998 m. balandžio 21 d. redakcija) pirmą kartą Baudžiamajame kodekse nustatyta atsakomybė už genocidą, pirmą kartą Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme apibrėžiant genocido nusikaltimą nurodytos socialinės ir politinės grupės, t. y. tokios dvi grupės, kurios nenumatytos visuotinai pripažintose tarptautinės teisės normose, apibrėžiančiose genocido nusikaltimą.

Vadinasi, pagal BK 3 straipsnio 3 dalyje (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) nustatytą teisinį reguliavimą asmuo gali būti teisiamas pagal BK 99 straipsnį ir už veiksmus, kuriais buvo siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, atliktus tol, kol Baudžiamajame kodekse nebuvo nustatyta atsakomybė už žmonių, priklausančių socialinei ar politinei grupei, genocidą (iki 1961 m. BK 71 straipsnio 1998 m. balandžio 21 d. redakcijos įsigaliojimo).

5. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pagal pareiškėjų prašymus tiriama, ar BK 3 straipsnio 3 dalis (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) tiek, kiek pagal joje

nustatytą teisinį reguliavimą BK 99 straipsnis turi grįžtamąją galią asmenims, padariusiems jame numatytus veiksmus prieš socialinėms ar politinėms grupėms priklausančius asmenis, neprieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 4 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

5.1. Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje nustatyta: „Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu.“ Taigi šioje Konstitucijos nuostatoje įtvirtintas principas *nulla poena sine lege*, kuris reiškia, kad asmuo negali būti baudžiamas už veiką, už kurią jos atlikimo metu pagal įstatymą nebuvo baudžiama.

Pažymėtina, kad šis principas kyla ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo. Kaip Konstitucinis Teismas pažymėjo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimuose, taikant teisę *inter alia* būtina laikytis tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų: atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*).

Taigi pažymėtina ir tai, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja du šiai konstitucinės justicijos bylai reikšmingus tarpusavyje susijusius principus: *nulla poena sine lege* ir *nullum crimen sine lege*.

5.2. Šiame kontekste pažymėtina, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja ir kitus šiai konstitucinės justicijos bylai reikšmingus principus. Kaip minėta, pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis.

Minėta, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. principas *pacta sunt servanda*, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, priimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus; konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti ir tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai.

Minėta ir tai, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* genocidą, negali nustatyti žemesnių standartų negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

Taip pat minėta, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas yra nustatyta principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis, pagal kurią baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus nustatantys nacionaliniai įstatymai gali turėti grįžtamąją galią; tai netaikoma kitiems nusikaltimams, apibrėžiamiems pagal nacionalinę teisę; tokia principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis, pagal kurią baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus nustatantys nacionaliniai įstatymai gali turėti grįžtamąją galią, taikytina *inter alia* genocido nusikaltimui, apibrėžiamam pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (t. y. genocido nusikaltimui, nukreiptam tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines, bet ne socialines ar politines grupes).

5.3. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad, atsižvelgiant į Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekius, Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis principas *nullum crimen, nulla poena sine lege* nėra absoliutus. Pagal Konstituciją baudžiamuosiuose įstatymuose gali būti nustatyta šio principo išimtis, taikytina nusikaltimams pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus, *inter alia* genocido nusikaltimui, apibrėžiamam pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (t. y. nukreiptam tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines grupes); tik taip būtų paisoma iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies kylančio ir su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais susijusio reikalavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais, susijusiais su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, nenustatyti žemesnių standartų nei nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Šio reikalavimo, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje įtvirtinto ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio principo *nullum crimen, nulla poena sine lege*, nebūtų paisoma, jeigu baudžiamuosiuose įstatymuose būtų nustatyta grįžtamoji jų galia nusikaltimams, apibrėžiamiems tik pagal nacionalinę teisę.

6. Sprendžiant, ar BK 3 straipsnio 3 dalis (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) neprieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 4 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, pažymėtina, kad, kaip minėta:

– pagal BK 3 straipsnio 3 dalyje (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) nustatytą teisinį reguliavimą asmuo gali būti teisiamas pagal BK 99 straipsnį ir už veiksmus, kuriais buvo siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, atliktus tol, kol Baudžiamajame kodekse nebuvo nustatyta atsakomybė už žmonių, priklausančių socialinei ar politinei grupei, genocidą, taigi BK 99 straipsnis turi grįžtamąją galią ir veiksams prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytoms apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas;

– pagal Konstituciją baudžiamuosiuose įstatymuose gali būti nustatyta principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis, taikytina *inter alia* genocido nusikaltimui, apibrėžiamam pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas (t. y. nukreiptam tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines grupes); tik taip būtų paisoma minėto iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies kylančio ir su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais susijusio reikalavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais, susijusiais su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, nenustatyti žemesnių standartų negu nustatyti pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; šio reikalavimo, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje įtvirtinto ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio principo *nullum crimen, nulla poena sine lege*, nebūtų paisoma, jeigu baudžiamuosiuose įstatymuose būtų nustatyta grįžtamoji jų galia nusikaltimams, apibrėžiamiems tik pagal nacionalinę teisę.

Taigi konstatuotina, kad BK 3 straipsnio 3 dalyje (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) nustačius teisinį reguliavimą, pagal kurį asmuo pagal BK 99 straipsnį gali būti teisiamas už veiksmus, kuriais buvo siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, atliktus tol, kol Baudžiamajame kodekse nebuvo nustatyta atsakomybė už žmonių, priklausančių socialinei ar politinei grupei, genocidą, nustatyta BK 99 straipsnio grįžtamoji galia tokiems veiksams, kurie laikomi genocido nusikaltimu tik pagal nacionalinės teisės normas; nustatant tokį teisinį reguliavimą nepaisyta Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalies, 135 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo.

7. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip minėta, atsižvelgiant *inter alia* į Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, 31 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis principas *nullum crimen, nulla poena sine lege* nėra absoliutus; pagal Konstituciją baudžiamuosiuose įstatymuose gali būti nustatyta šio principo išimtis, taikytina nusikaltimams pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus, *inter alia* genocido nusikaltimui.

Kaip minėta, pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas genocidu gali būti pripažįstami ir tokie tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama sunaikinti tam tikras socialines ar politines grupes kaip tokią reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, kurios sunaikinimas turėtų įtakos visai atitinkamai nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei. Taigi pagal Konstituciją, kaip ir pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis taikytina ir genocidu laikomiems tyčiniams veiksams, kuriais siekiama sunaikinti reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, turinčią įtakos visos atitinkamos saugomos grupės, kurią sudaro tam tikros socialinės ar politinės grupės, išlikimui.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją, kaip ir pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, principo *nullum crimen, nulla poena sine lege* išimtis, pagal kurią baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus pagal tarptautinę teisę ar bendruosius teisės principus nustatantys baudžiamieji įstatymai gali turėti grįžtamąją galią, taikytina ir nusikaltimams žmoniškumui bei karo

nusikaltimams, kurie gali būti nukreipti *inter alia* prieš tam tikras socialines ar politines žmonių grupes.

8. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad BK 3 straipsnio 3 dalis (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) tiek, kiek joje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo gali būti teisiamas pagal BK 99 straipsnį už veiksmus, kuriais buvo siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, atliktus tol, kol Baudžiamajame kodekse nebuvo nustatyta atsakomybė už žmonių, priklausančių socialinei ar politinei grupei, genocidą, prieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 4 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

9. Tai konstatavęs, Konstitucinis Teismas toliau netirs, ar BK 3 straipsnio 3 dalyje (2000 m. rugsėjo 26 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) nustatytas ginčijamas teisinis reguliavimas neprieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 138 straipsnio 3 daliai.

VI

Dėl Baudžiamojo kodekso (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punkto, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punkto atitikties Konstitucijai

1. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjai – Lietuvos apeliacinis teismas (prašymas Nr. 1B-58/2011), Panevėžio ir Kauno apygardų teismai prašo ištirti, ar BK 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, o pareiškėja – Seimo narių grupė prašo ištirti, ar BK 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas neprieštarauja Konstitucijos 6 straipsniui, 31 straipsnio 2, 4 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Minėta ir tai, kad pareiškėjas – Lietuvos apeliacinis teismas (prašymas Nr. 1B-16/2012) prašo ištirti, ar Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštarauja (-avo) BK 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas.

2. Pareiškėjai savo prašymuose nenurodo, kokios redakcijos BK 95 straipsnio 5 dalies 1 punkto, 95 straipsnio 8 dalies 1 punkto atitiktį Konstitucijai prašo ištirti.

Iš pareiškėjų prašymų matyti, kad jiems kilo abejonių, ar Konstitucijai neprieštarauja BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktas.

Nors pareiškėja – Seimo narių grupė ginčija BK 95 straipsnio 8 dalies 1 punkto atitiktį Konstitucijos 6 straipsniui, iš jos argumentų matyti, kad su tuo susijusios pareiškėjos abejonės (tai, kad BK 95 straipsnio 8 dalies 1 punkte nustatytu teisiniu reguliavimu nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų) yra traktuotinos kaip abejonės dėl to, ar BK 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas atitinka Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį.

Taigi, atsižvelgdamas į pareiškėjų prašymus, Konstitucinis Teismas šioje konstitucinės justicijos byloje tirs, ar BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktas

neprieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

3. Pareiškėjų teigimu, BK 95 straipsnyje nustačius tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį platesnei genocido nusikaltimo sudėčiai netaikoma senatis, nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų, o tai reiškia, kad nesilaikyta Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies. Tokiu teisiniu reguliavimu, pasak pareiškėjų, asmeniui neužtikrinama teisė į teisingą teismą, taip pat į tai, kad jo bylą per protingą laiką lygybės ir viešumo sąlygomis išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas, neaišku, kada turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už genocidą, taigi pažeidžiamos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalys, konstitucinis teisinės valstybės principas.

4. Minėta, kad BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis“ 5 dalies 1 punkte buvo nustatyta:

„Nėra senaties šiems nusikaltimams, numatytiems šiame kodekse:

1) genocidui (99 straipsnis);“.

Minėta ir tai, kad Seimas 2010 m. birželio 15 d. priėmė Baudžiamojo kodekso 95 straipsnio pakeitimo bei papildymo, kodekso papildymo 170² straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymą; šio įstatymo 1 straipsniu buvo pakeistas ir papildytas BK 95 straipsnis – *inter alia* nusikaltimai, kuriems netaikoma apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis, nurodyti šio straipsnio 8 dalyje; pagal šios dalies 1 punktą, kurio atitiktį Konstitucijai ginčija pareiškėjai, nustatyta, kad nėra senaties „genocidui (99 straipsnis)“.

Taip pat minėta, kad Seimo 2011 m. kovo 22 d. priimto Baudžiamojo kodekso 3, 7, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 109, 111 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 104 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 113¹ straipsniu įstatymo 3 straipsniu pakeista BK 95 straipsnio (2010 m. birželio 15 d. redakcija) 8 dalis, tačiau šioje dalyje nustatytas teisinis reguliavimas pareiškėjų ginčijamu aspektu išliko nepakitęs.

5. Kaip minėta, pagal BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktą, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktą apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis netaikoma genocido nusikaltimui, kaip jis apibrėžtas BK 99 straipsnyje, visa apimtimi, taigi ir BK 99 straipsnyje numatytiems veiksams prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytoms apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

6. Minėta, kad Konstitucinis Teismas šioje konstitucinės justicijos byloje tiria, ar BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktas neprieštarauja (-avo) *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims.

6.1. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.“ Taigi šioje Konstitucijos nuostatoje įtvirtinta asmens teisė į teisingą, nešališką ir nepriklausomą teismą.

Minėta, kad Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalyje nustatyta: „Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu“; šioje Konstitucijos nuostatoje įtvirtintas principas *nulla poena sine lege*, kuris reiškia, kad asmuo negali būti baudžiamas už veiką, už kurią jos atlikimo metu pagal įstatymą nebuvo baudžiama.

6.2. Aiškinant Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalį kartu su šio straipsnio 4 dalimi, pagal kurią bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu, pažymėtina, kad pagal Konstituciją nepriklausomas ir nešališkas teismas, nagrinėdamas bylą ir tirdamas visas bylos aplinkybes, negali bausmės paskirti nesiremdamas įstatymu; konstitucinė teisė į teisingą teismą reiškia *inter alia* ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga; baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai).

6.3. Minėta, kad principas *nulla poena sine lege* kyla ir iš konstitucinio teisinės valstybės principo: taikant teisę *inter alia* būtina laikytis reikalavimo, kad atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*).

6.4. Pažymėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas nustatymu, turi plačią diskreciją, jis *inter alia* gali, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, įtvirtinti diferencijuotą teisinį reguliavimą ir nustatyti skirtingą baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas nusikalstamas veikas; tačiau ši įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti: įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas iš Konstitucijos kylančią priedermę užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, turi pareigą įstatymais apibrėžti nusikalstamas veikas ir nustatyti baudžiamąją atsakomybę už jas. Tai darydamas įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti ir terminus, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma. Nustatydamas tokius terminus, įstatymų leidėjas turi atsižvelgti *inter alia* į nusikalstamos veikos pobūdį, pavojingumą (sunkumą). Šie kriterijai gali lemti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį jokie baudžiamosios atsakomybės už pačius sunkiausius nusikaltimus terminai netaikomi.

6.5. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad tam tikro apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino nustatymas baudžiamuosiuose įstatymuose, taip pat baudžiamųjų įstatymų nuostatos, kuriose numatomas senaties netaikymas už tam tikro sunkumo nusikaltimus, savaime nepažeidžia Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos teisės į teisingą,

nešališką ir nepriklausomą teisumą, šio straipsnio 4 dalyje įtvirtinto principo *nulla poena sine lege*, konstitucinio teisinės valstybės principo.

6.6. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad nėra pagrindo teigti, jog pareiškėjo ginčijami BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktas prieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims.

7. Minėta, kad, pasak pareiškėjų, BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punkte, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punkte nustačius tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį platesnei genocido nusikaltimo sudėčiai netaikoma senatis, nukrypta nuo tarptautinių sutarčių nuostatų, o tai, pareiškėjų teigimu, reiškia, kad nesilaikyta Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies nuostatų.

Sprendžiant, ar BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktas tiek, kiek pagal jame nustatytą teisinį reguliavimą apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis netaikoma BK 99 straipsnyje numatytiems veiksams prieš *inter alia* socialinėms ar politinėms grupėms priklausančius asmenis, neprieštarauja (-avo) Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai, pažymėtina, kad, kaip minėta, Konstitucijoje yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytu tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis; taip pat minėta, kad net ir nustačius, jog tam tikra Lietuvos Respublikos įstatymo nuostata yra nesuderinta su kurios nors tarptautinės sutarties nuostata, tai savaime nereikštų, kad ta įstatymo nuostata prieštarauja Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad nėra pagrindo teigti, jog pareiškėjo ginčijamas BK 95 (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) straipsnio 5 dalies 1 punkte, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punkte nustatytas teisinis reguliavimas prieštarauja (-avo) Konstitucijos 138 straipsnio 3 daliai.

8. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjai abejoja BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punkto, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punkto atitiktimi *inter alia* konstituciniam teisinės valstybės principui.

8.1. Kaip minėta, konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja šiai konstitucinės justicijos bylai reikšmingus principus; pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis.

8.2. Taip pat minėta, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. principas *pacta sunt servanda*, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, priimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus; konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti ir tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų

tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai.

Minėta ir tai, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* genocidą, negali nustatyti žemesnių standartų negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas ir su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekiais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

8.3. Minėta, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas jokie senaties, *inter alia* apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, terminai negali būti taikomi genocido nusikaltimui, apibrėžiamam pagal Konvenciją prieš genocidą ir kitus tarptautinės teisės aktus (t. y. tik prieš nacionalines, etnines, rasines ar religines grupes nukreiptam genocido nusikaltimui); kita vertus, pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas neužkertamas kelias nacionalinėje teisėje nustatyti kitus nusikaltimus, kuriems nebūtų taikomi jokie senaties, *inter alia* apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, terminai.

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas neužkertamas kelias nacionalinėje teisėje nustatyti, kad netaikomi jokie senaties, *inter alia* apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, terminai pagal nacionalinę teisę apibrėžiamam genocido nusikaltimui, nukreiptam prieš socialines ar politines grupes, t. y. prieš grupes, kurios nenumatytos apibrėžiant genocidą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Pabrėžtina, kad genocido nusikaltimas yra ypatingo sunkumo nusikalstami veiksmai prieš tam tikras žmonių grupes (atitinkamų grupių narių žudymas, rimtų fizinių ar psichikos sužalojimų darymas šių grupių nariams, tyčinis sudarymas toms grupėms tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį, ir kt.).

8.4. Minėta, kad pagal BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktą, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktą apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis netaikoma genocido nusikaltimui, kaip jis apibrėžtas BK 99 straipsnyje, visa apimtimi, taigi ir BK 99 straipsnyje numatytiems veiksams prieš asmenis, priklausančius socialinėms ar politinėms grupėms, t. y. grupėms, nenumatytoms apibrėžiant genocido nusikaltimą pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

8.5. Taigi konstatuotina, kad nėra pagrindo teigti, jog BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punkte, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punkte nustatytu teisiniu reguliavimu, *inter alia* tiek, kiek apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis netaikoma BK 99 straipsnyje numatytiems veiksams prieš socialinėms ar politinėms grupėms priklausančius asmenis, nesilaikyta minėto iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies kylančio ir su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamais atviros, teisingos,

darnos pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais susijusio reikalavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais, susijusiais su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, nenustatyti žemesnių standartų negu nustatyti pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; taip pat nėra jokio pagrindo teigti, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu sudarytos prielaidos pažeisti konstitucinį teisinės valstybės principą.

9. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad BK (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas, 95 straipsnio 8 dalies (2010 m. birželio 15 d., 2011 m. kovo 22 d. redakcijos) 1 punktas neprieštarauja (-avo) Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53, 53¹, 54, 55, 56, 69 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

1. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija; Žin., 2000, Nr. 89-2741) 3 straipsnio 3 dalis tiek, kiek joje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo gali būti teisiamas pagal Baudžiamojo kodekso 99 straipsnį už veiksmus, kuriais buvo siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, atliktus tol, kol Baudžiamajame kodekse nebuvo nustatyta atsakomybė už žmonių, priklausančių socialinei ar politinei grupei, genocidą, prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 4 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

2. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis (2011 m. kovo 22 d. redakcija; Žin., 2011, Nr. 38-1805) tiek, kiek joje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo gali būti teisiamas pagal Baudžiamojo kodekso 99 straipsnį už veiksmus, kuriais buvo siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei, atliktus tol, kol Baudžiamajame kodekse nebuvo nustatyta atsakomybė už žmonių, priklausančių socialinei ar politinei grupei, genocidą, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 4 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

3. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija; Žin., 2000, Nr. 89-2741) 95 straipsnio 5 dalies 1 punktas neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

4. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 straipsnio (2010 m. birželio 15 d. redakcija; Žin., 2010, Nr. 75-3792) 8 dalies 1 punktas neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

5. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 straipsnio 8 dalies (2011 m. kovo 22 d. redakcija; Žin., 2011, Nr. 38-1805) 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

6. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija; Žin., 2000, Nr. 89-2741) 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatyta, kad genocidu laikomi veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Toma Birmontienė

Pranas Kuconis

Gediminas Mesonis

Vytas Milius

Egidijus Šileikis

Algirdas Taminskas

Romualdas Kęstutis Urbaitis

Dainius Žalimas